



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

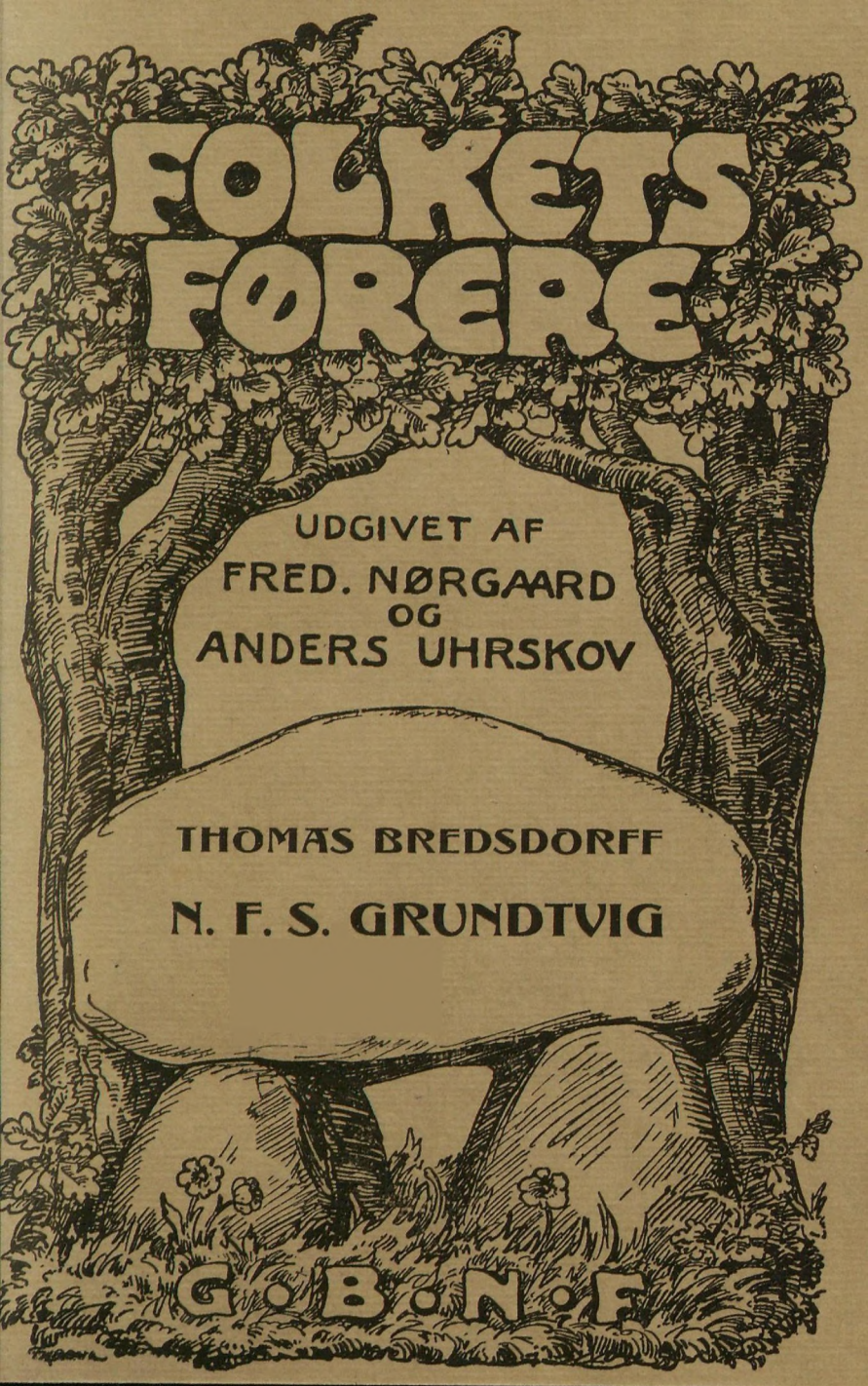
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



FOLKETS FØRERE

UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD
OG
ANDERS UHRSKOV

THOMAS BREDSDORFF
N. F. S. GRUNDTVIG

G · B · N · F

N. F. S. GRUNDTVIG

FOLKETS FØRERE

N. F. S. GRUNDTVIG

AF

THOMAS BREDSORFF

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCCXVII

*UDGIVET AF FRED. NØRGAARD
OG ANDERS UHRSKOV*

KØBENHAVN - GRÆBES BOGTRYKKERI

FORORD

DENNE lille Bog skal væsentligt kun give en Ledetraad gennem Grundtvigs Historie, med korte Redegørelser for hans kirkelige og folkelige Anskuelser.

Jeg véd, at mange jævne Mennesker har Brug for en saadan Fremstilling. Paa dem har jeg især tænkt.

Roskilde Højskole, Novbr. 1917.

Thomas Bredsdorff.

INDHOLD

	Side
Barndom og første Ungdom.....	3
Aandelig Opvaagnen	15
Kristeligt Gennembrud	21
Vintersædet (1815—21)	28
Nyaarsmorgen og Kirkens Genmæle	32
Folkehøjskolen	42
Sangværket	52
I Kirken og paa Rigsdagen	59

„Et Stridens Emne endnu han staar —“ sang Hostrup i Hundredaaret efter Grundtvigs Fødsel. Og vi kan synge saaledes i Dag.

Deri er han forskellig fra enhver anden dansk Personlighed: hans Navn lyder overalt, hvor de største religiøse og folkelige Livsspørgsmaal drøftes. Hans Ord føres i Marken, som om ingen tænkte paa, at han forlængst er død. Og paa disse hans Ord svares der sjældent med en Henvisning til, at de er talt for halvtreds eller hundrede Aar siden. Thi hvad han har sagt om Kirke og Skole, om Folk og Fædreland er gerne saa friskt og nutidigt, som var det fra igaar. Og atter og atter viser det sig gennem disse hans Ord, at han i sin Anskuelse er langt forud ogsaa for vor Tid — er den ungdommeligste og dristigste, overfor hvem de fleste synes gamle og forsigtige.

Om hvilken anden af vore store Personligheder gælder dette. Deres Navne kan drages mere eller mindre frem. Men intet af disse Navne rejses som en Fane — til Forsvar for Folkets dyreste Eje, eller til Sprængning af de Baand, der hindrer Folkets Fremgang. Navnet *Grundtvig* derimod er den Dag i Dag en mægtig Idé. Det er i sig selv som et Udtryk for Folkets blivende, umistelige Værdier. Det forlener med Kampmod og maner til Handling. Det gjalder som et Lurstød mod alle Betænkeligheders gustne Trolde:

Skal for *Misbrugens* Skyld maaske
 paa Aandens Himmelbue
 vi heller Mulm og Mørke se
 end *Solens blanke Lue!*

Og det forkynder myndigt og kærligt Hjemmet som
 det faste og blivende:

Modersmaal er det Rosenbaand,
 som store og smaa omslynger;
 i det lever kun *Fædres Aand*,
 og deri kun Hjærtet gynger.

Alle Danske har mødt Virkninger af Grundtvigs Livskamp i vort Folk, bevidst eller ubevidst. Mangfoldige føler hans Navn knyttet til nogle af de stærkeste Indtryk gennem Barndom, Ungdom og den modne Alder. Længst tilbage mindes de Grundtvig som Julens Salmedigter med „Dejlig er den Himmel blaa“, med hele Bibelhistorien og Danmarkshistorien i Sange, som for alle Tider stemte deres Sind i Samklang med den danske Menigheds og det danske Folks Aand. Og senere, i Ungdomstiden, modtog de maaske fra ham det Løsen, der midtsamlede deres aandelige Higen: spredte Kræfter og fyldte deres Sejl, saa de trøstigt gav sig ud paa „Tankens og Troens og Vidskabens Hav“, hvor Kræfterne, som han synger, „kappes om Rang“, hvor der skal være „Frihed for alt, hvad der stammer fra Aand“, og hvor derfor „det levende Ord“ finder den eneste Kamplads, som er det værdigt.

Og endelig forstod de maaske i Manddomsalderen ved hans Hjælp først ret, hvad *Virkelighed* vil sige: at *Aand* er Virkelighed; at Aandens Verden er den sande Virkelighedens Verden — og at alene Aand derfor er Magt.

BARNDOM OG FØRSTE UNGDOM

Det er paa Sælland, i Odsherred, at hans fædrene Slægt først dukker frem i Historiens Lys. Hans mødrene Slægt er den Bang'ske, der gennem Aarhundreder har forgrenet sig i vort Folk og som har søgt sit Udspring hos Hviderne.

Der er i begge Slægter fuldt op af Embedsmænd. De har klassisk Dannelse, men deres oprindelige Natur bryder rundt om hos de enkelte Medlemmer kraftigt, undertiden voldsomt igennem. —

De er aabenbart ikke af Papir, men af sundt dansk Kød og Blod.

En af de djærveste er Grundtvigs Farfar, Hr. *Otto*, der var Præst paa Sejro (omkr. 1750) og i en Menne-skealder med gammeldags kristelig Nidkærhed og ofte haardhændet Myndighed optugtede de Sejroboere, hvis moralske Skudsmaal i de Tider minder vel meget om Anholtboernes i „Peder Paars“. Mange af de unge skal have forladt Øen af Skræk for hans skrappe Tilsyn. Og det lykkedes ham i hvert Fald at skaffe „udvortes Ærbarhed“ tilveje.

Blandt hans Børn synes *Johan* (f. 1734) at have staaet Faderen særligt nær og været ham til Trøst og Støtte, da en anden Søn havde voldt ham Hjertesorg.

Samme *Johan* blev senere Kapellan i Egebjerg (Ods-herred). Det var her han første Gang saa' sin tilkom-mende Hustru, *Cathrine Marie Bang*, Datter af For-valter over de kgl. Godser *Niels Bang*, der boede paa

Egebjerggaard. Med hende blev han gift i 1768, efter at han var bleven Præst ude paa Sællands Odde. Faa Aar efter flyttede de til *Udby* i Sydsælland. Og her blev N. F. S. Grundtvig, deres sidste Barn, født 8. Sept. 1783.

Hjemmet har været fattigt. Johan Grundtvig havde Gæld, da han kom til *Udby*. Og han sank kun dybere i den dær. I Aaret 1800 var det endogsaa kommet saa vidt, at „alt lige til Præstens Seng og Sengklæder blev skrevet“. En Tid var han ligefrem under Administration.

Maaske han ikke har været nogen god Økonom. Men Indtægterne var ringe, og Børnene kostede. Der maatte da spares paa alle Kanter. Set med Nutidens Øjne var dette Hjem vel i ydre Henseende som den tarveligste Arbejderfamilies.

Alligevel har det været et af de rigeste Hjem i vort Land. Og det var et lille stærkt Samfund, der ikke kunde opløses. Mand og Hustru var hinandens trofaste Medhjælpere, saa den ligefremme Nød holdtes fra Døren og Hjemlivet gik frelst gennem Trængslerne.

Alt tyder paa, at Husmoderen var Hjemmets Grundpille. Legemligt var hun meget svag; men hendes Aand var stærk, og hendes Vilje ukuelig. „Hellere død end raadvild“, var hendes Valgsprog. Og hendes upraktiske Mand maatte sande, at hun efterlevede det. Hendes navnkundige Søn skrev mange Aar efter en Sang med Omkvædet: „Kvinden er Livet i Huset“. Den Erfaring havde han tidlig gjort. Det var jo hans Mor, der trods sin store Svaghed satte alle Hænder travlt i Bevægelse, tumlede med Præstegaardens Avling og holdt Regnskab med Bøndernes Tiendelæs. Og det var hans Mor, der trods alt dette travle Stræb fra Morgen til Aften holdt Udsigten fri til Aandens Himmel.

Hvor hun har faaet Tiden fra til at tale med sin Dreng og sørge for hans Undervisning er ikke godt at sige.

Men hun har *villet* give ham det bedste. Og saa er der ogsaa blevet Tid til det — saa megen endogsaa, at Grundtvig alle Dage først og sidst takkede sin *Mor* for sin aandelige Opdragelse.

I nogle Vers af et Digt til Moderen (fra 1815) fører han os lige til den rolige Kilde for den Kræfternes Elv, der blev hans Levnedsløb. Vi ser hans Mor sidde og lære ham at stave sig gennem Historien. Hendes Sjæl er inderligt med i Arbejdet; og den gamle Præst kommer fra „sin Celle“ og hjælper dem:

Stavene du lærte Pogen
under Graad og Hjærtevé,
at han dued ej til Bogen,
tyktes dig var grandt at se;
men du bad og sagde: Amen!
Herren bød, og straks din Pog
staved ej, men lagde sammen,
lærte som en Leg sin Bog.

O, det var et Aftensæde,
som vi glemme ej paa Jord,
der din Pusling sad med Glæde
ved det vakre lille Bord,
læste om de gamle Dage,
rent og klart med højen Røst,
fulgte gennem Kirkens Sage
Frelseren med Liv og Lyst!

Naar da fra sin Præstecelle
gamle Fader til os kom,
lod sig Læsningen fortælle,
retted den med Kristendom,
gav Besked om, hvad vi gemte
til han kom, forstandig, blid —
o, hvad var vi, hvis vi glemte
slig en hellig Gammenstid!

At den Dreng senere som moden Mand traadte frem til Forsvar for Hjemmet, for Skolen i Hjemmet, for Kristentroens levende Forplantning gennem Forældrenes Ord til Børnene — det skylder vi altsaa ikke mindst hans Moder Tak for.

Han henviser da ogsaa hver den, der vil takke ham, til hende:

Vil nogen slynge en Blomst om min Stav,
han plante den paa min Moders Grav. —

Om Barndomstiden fortæller han desuden i det lange Digt *Udby Have*. Det mærkes her, at Moderens Undervisning har frugtet. Vi ser den lille otte Aars Fyr med utrættelig Iver arbejde sig gennem tykke og oftest tørre Bøger, der visselig ikke var „lagt til rette“ for Børn; den Kunst forstod man sig kun lidt paa i de Dage. Men gik der end af den Grund meget bort over Barnets Hoved, saa fik til Gengæld Fantasien fuldt op at gøre. For ham i hvert Fald fik dens Tryllekvist mange ellers lukkede gamle Porte til at springe op. Og Historiens mægtige Rige dukkede frem af hemmelighedsfulde Taager. Historiens Poesi, den levende Forbindelse med de svundne Tider har han anet dunkelt allerede i Barndomstiden. Og Drengen gribes underligt af Ordene i Suhms Danmarkshistorie:

Unge, det er jer, jeg vil
som en Fader tale til.
I er Landets Haab og Trøst.
Naar I eders Old betragte,
rives da ej af den hen
til, Guds Ord at ringeagte,
til at svige Drot og Ven! . . .

Heldigvis fandtes der adskillige „tykke Folianter“ paa Faderens Reoler; en Del af dem var købte i sin

Tid paa Auktionen efter Præsten i Egebjerg. Om Fader Johan selv har faaet dem alle læst, kan vel være tvivlsomt, skønt han studerede ivrigt. Men nu kom de til Nyttel! Thi i Præstens Værelse stod hans videbegærlige Søn og krævede ind. Og ned fra Hyl- den maatte, med forbavsende korte Mellemlrum, hvad der fandtes af Verdenshistorie og Kirkehistorie. En tyk Bog om Luther blev slugt med sær Begejstring. Dreng- en sad oppe paa Bordet i Dagligstuen og læste med store Øjne om Oprinet i Worms. Fra den Dag blev Luther hans Helt.

Og som Faderen her ledte ham ind i den store Re- formators Liv og Bedrift, saaledes blev han selv for sin Søn i Aarenes Løb Idealet af en luthersk Præst. „I Fattigdom og Trængsel“, sagde Sønnen om ham i Lig- prædkenen (1813), „slog han sin Lid til Gud, retsindig underviste han gamle og unge, straffede, formanede og trøstede med det sande, det stærke Guds Ord“. „Han var en af de faa“, skriver han mange Aar senere, „som sørgede over den rædsomme Vantro, der i hans Tid under Navn af Oplysning oversvømmede Verden“.

Endnu et Menneske er fra Barndomstiden i Udby kom- men ind i Grundtvigs Digtning, ja, endogsaa i hans navnkundigste Kvad *Nyaarsmorgen*. Det er gamle Ma- lene Jensdatter fra Grumløse, om hvem det i Kirke- bogen hedder ved hendes Død, at hun „stedse har været en Krøbling og ugift“. Det var et stakkels Almissem, som Præsten havde arvet efter sin Formand i Præste- gaarden.

I ikke mindre end otte af Nyaarsmorgens lange Vers dvæler Grundtvig ved hende. Og dette sølle „Inven- tarium“ er saaledes blevet udødeligt i dansk Aandslivs Historie. Men det er aabenbart ikke for meget, han har gjort ud af Mindet om hende. Thi i hendes enfol- dige Salmesang lød Tonen fra Himlen saaledes, som den havde trøstet den uselige Almue i Fornedrelsens lange Aar. Og uden at Drengen dengang forstod det,

oplevede han her, hvorledes Kristentroens Kraft fuldkommedes i Skrøbelighed. Han hørte de gamle Salmers Ord som levende Bøn og Lovsang blandt dem, der sad i Mørket. Og han glemte det aldrig. Det blev Maalet, han senere som Salmedigter satte sig, at kunne røre andres Bryst saaledes med sin Sang,

at Tonen jeg høre
 kan atter med Lyst.
 Den Tone, den Stemme
 kan Manden ej glemme
 om end han blev hundrede Aar.

I hendes gamle sydsællandske Folkemaal naaede han desuden helt ind til vort Sprogs Kilder. Og der kom den Dag, da han, under Oversættelsen af Sakse og Snorre, forstod, at gammel Malene var bleven hans „Sprog-mesterinde“. Hvad han ligesom kunde høre *hende* sige, det vidste han, var godt Sællandsk! —

Der kunde fortælles meget mere om Barndomstiden i Udby. Men hvad her er sagt, er nok til at vise, hvorledes de dybeste Strænge paa hans Sjæls rige Instrument er blevet stemte i hans Hjem. Og han var dog kun ni Aar gammel, da han maatte forlade dette Hjem og drage langt ud i Verden, helt over paa den jyske Hede.

Familiens tidligere Huslærer, Laurids Feld, var nu Præst i Tyregod (Vejleegnen). Til ham blev Frederik (som Forældrene kaldte ham) sendt over.

Det har ikke været let for Faderen og Moderen, men de troede, at dette Offer maatte bringes for den opvakte Drengs Skyld. Thi bedre Lærer end Laurids Feld kunde han efter deres Mening ikke faa. Og vi andre maa vel sige, at naar han endelig skulde hjemmefra saa tidligt, var det da godt, han ikke straks spærredes inde i en eller anden af Landets Latinskoler, men kom i et Hjem, der ligesom hans eget laa midt

blandt jævne Folk og ude i den fri Natur. Tillige fik det stor Betydning for ham, at hans Barndomsminder paa denne Maade blev baade ødanske og jyske. Han fik derved et rigere Indtryk af *Danmark*, end de fleste Børn oplever det. Sælland gav ham de første og stærkeste Natur- og Folkelivsbilleder. Men at Indtrykket af Jylland gik dybt, forstaar enhver, der kender Indledningen til hans Jyllands Rimkrønike:

Der er et Land saa kosteligt
alt under Nørrelide

et Digt, om hvilket en Jyde som Jakob Knudsen mente, at det ikke var overtruffet af nogen Jydedigter.

Meget godt lærte Grundtvig vel i Laurids Felds Hjem, selv om han senere maa klage over, at Præsten ikke ret var paa sin Post overfor hans begyndende Drengøvigtighed. Tilmed fik han Lov til at forsluge sig paa alskens moderne Læsning, som han slet ikke kunde fordøje, men kroede sig af og galede med som nogen Hanekylling. Det var ikke længere Barnets friske Undren over Historiens Gang:

Tit det barnlige forgaar,
mens man end er Barn i Aar;
da en Stund maa Saga tie,
hun maa tie, hun maa bie,
til vi vorde Børn igen —
de, som efter nyt kun hige,
maa fra hendes Aasyn vige . . .

Da han i 1798 blev sat i Aarhus Latinskole, var han saaledes allerede et godt Stykke inde i den aandelige Ørken, hvori han i de følgende Aar nær var sultet og tørstet ihjel. Om Aarhus-Tiden er det han senere har sagt: „Hvordan vore Latinskoler end nu kan være, saa var den, jeg gik i, saa aandløs, tom og kedelig,

at enten maatte jeg have løbet ud af den Dagen efter min Ankomst eller lære at skamme mig ved min For-kærlighed for Historien i Almindelighed og Danmarks i Særdeleshed, ja, ved hver Gnist af hellig Ild og hvert Glimt af Aand, der end fandtes hos mig; og skønt det altid er min egen Skam, at jeg valgte det sidste, saa var det dog en gruelig Blindhed hos vore troskyldige Fædre, som i den farligste Alder kastede os ind i en Kreds saa fjendtlig mod alt i en højere Forstand naturligt og levende og saa blottet for alt, hvad der adler, saa fuld af alt, hvad der kan nedværdige, sløve og fordærve Mennesket.“

Noget af det værste i denne Tid var maaske Discip- lenes tvungne Kirkegang. De arme Drengene skulde stille i Kirken: to Gange hver Søndag og tre om Hellig- dagene. Hertil kom een Gudstjeneste hver Fredag og een hver Onsdag i Fastetiden! Sove sig fra det kunde man daarligt, thi man overhørtes bagefter i Præd- kenene!

At Kristendommen trods alle den Slags Forbry- delser mod dens Aand alligevel ikke udryddedes helt hos alle, er vel et af Beviserne for dens guddommelige Kraft! Hos Grundtvig var den dog efterhaanden blevet begravet dybt under haarde Lag af Kundskabsvigtighed, Fornuftdyrkelse og verdsligt Tidsfordriv, saa han efter endt Skolegang kom til København aandløs og flad som et Plankeværk.

Det var Aar 1800. Der skal ikke have været meget at komme til København efter paa det Tidspunkt. Næste Aar, 1801, gav jo en stor historisk Oplevelse, da Englænderne stod ned mod Byen og vore Blok- skibe blev slæbt ud det til Forsvar, hvor vi i hvert Fald reddede Æren. Men paa de fleste har dette aaben- bart kun gjort et rent forbigaaende Indtryk. Efter Tordenskraldet sang Fuglene atter idyllisk i Solskinnet paa Voldene. Og Københavnerne puslede videre med det daglige Arbejde — og hvilte sig om Aftenen ved

Punchen i de smaa røgede Klubber. Her sad jo ogsaa Tidens poetiske Vejleder, Rahbek, og drak sig en venlig Livsanskuelse til — mens den ny Tids Morgenrøde, uden at han anede det, lyste over Tinderne ude i den store Verden. —

Fra denne fjærne Verden kom der imidlertid i 1802 et Bud, der ganske vist ikke voldte megen Forstyrrelse i Klubberne, men gjorde et stærkt Indtryk paa adskillige blandt den Ungdom, der, maaske ofte uden at vide det, forlængst var færdig med Rahbek og hans Tid.

Det var forøvrigt en Fætter til Grundtvig, den unge Videnskabsmand *Henrik Steffens*, der kom fra Tyskland, hvor han havde mødt den ny Tid, og nu begyndte en Række Forelæsninger i København for at sige til dem, der gad høre det, at Tilværelsen er et Dyb, som de flade Aander aldrig fattede.

Da Steffens bekendtgjorde sine Forelæsninger, var Student Grundtvig vistnok i Tvivl, om han skulde gaa med til dem. Aabenbart ansaa han Fætteren for noget af en Fantast. Selv vidste han sig i Besiddelse af en fornuftig Livsopfattelse, som han søgte at udvikle videre gennem tør Ræsonneren over det, han læste og hørte. Meget Ungdommelighed har der ikke været i ham. Og han har forholdt sig temmelig lunkent selv overfor Begivenheder som den i 1801. Det aandelige Liv i Hovedstaden interesserede ham ikke. Af Kirkegang havde han faaet nok i Aarhus, saa han nu gik langt uden om Kirkerne i København — hvad han rimeligvis ikke har tabt meget ved. Professorerne ved Universitetet var han hurtigt bleven færdig med. Deres tonløse Oplæsninger af gulnede Hefter gad han ikke spille Tiden paa.

Hvad han da bestilte? Ja, han læste jo noget Theologi. Og saa forøvrigt morede han sig med at rime lidt og lave Komedier, som han selv syntes var helt gode. Nogen Historie læste han ogsaa. Den havde han i Virkeligheden aldrig kunnet holde sig fra, selv

i Aarhus. Saa havde han nu ogsaa truffet paa en ung Mand her i København, *P. N. Skovgaard*, som havde forelsket sig i Sakse, Snorre, de gamle islandske Sagaer, den nordiske Gudelære osv. Det var altsammen noget, som ellers ingen brød sig om. Hos Skovgaard betragtedes det vel nærmest som en Særhed. Men han fik Grundtvig stærkt optaget af disse Studier. Og selv om Grundtvig foreløbig har drevet dem mindre nidkært end Skovgaard, kom den Tid, da han langt skulde overgaa sin Lærer i inderligt Kendskab til Nordens Oldtid.

Saa begyndte nu altsaa Henrik Steffens' Forelæsninger.

Grundtvig sad vel for det meste og hørte dem af en Slags Familiepligt. Og hans Dagbogsoptegnelser vidner ikke om, at de har givet ham meget. Han er kritisk overfor Fætterens dristige Udtalelser, og intet tyder paa, at han har følt sig greben.

Alligevel havde Steffens levende Tale, uden at han vidste det, gjort et dybt Indtryk paa ham. Mange Aar efter brød Højskoletanken igennem hos ham som en kraftig Spire af det Frø, Steffens nu i 1802 havde saaet tilsyneladende paa Stengrund. Og ved Steffens' Død (1841) siger Grundtvig kort og fyndigt i et Minde-digt, hvad der var Væsensindholdet af Steffens' „fri og stærke Tale“. Vi hører her, at den handlede om, „hvad Haanden ikke kan gribe, men hvad der dog kan bane sig Vej fra de dybe Dale til Stjærnerne“.

Den handlede med andre Ord om det, Tiden og Grundtvig saa haardt savnede: *Aand*. Den lod Tilhørerne ane, at bagved den synlige Verden ligger den usynlige. Og: at denne usynlige Verden er den egentlige, den virkelige, den, som bærer alt det synlige.

For adskillige af Tilhørerne, der havde travet rundt i Dagligdagen, som de efterhaanden kendte ud og ind, har det været, som røg Taget af deres lavloftede Hus,

saa Himmelens Uendelighed og Livets Fylde med eet var over dem.

Hvad Steffens — ikke læste op som Professorerne, men dybt greben *forkyndte*, var dette: Jeg tror paa det Evige, ja, paa den Evige. „Bag al Død synes et evigt *Liv* at straaale i aldrig formørket Klarhed“. Derfor har ejheller nogen virkelig „Filosof“ „nogensinde tvivlet paa, at Kilden til al Tilværelse er Religiositet“. Dette skal siges med Eftertryk i en Tid, hvis »særegne Kendetegn er en Irreligiositet og en overvejende Prosa, som Historien aldrig har set den“. Og i Modsætning til denne Tids forstandstørre Opfattelse af Poesien og dens Væsen, hævder Steffens dristigt — som Romantikkens Herold —: „*Prosa* kalder jeg, hvad som nedværdiger selve det, som bærer det Eviges umiskendelige Præg; *Poesi* det, som selv i det Endelige finder Præg af det Evige“. —

Set med Nutidens Øjne virker Steffens' Forelæsninger som et mægtigt Digt, trods deres mange naturvidenskabelige og filosofiske Udtryk — et Digt, der i mange Retninger giver den ny Tids Opsang og indvarsler Gennembruddene baade paa det aandelige Omraade og i Naturvidenskaben.

Hvad Grundtvig senere hen især fremhævede, var dette, at hint »evige Liv, der straaaler i uformørket Klarhed bag Døden“, aabenbares gennem Steffens' *levende Tale*. Og Ideen om Aanden, der kun virker i *Ordet*, har vel dybest sit Udspring fra, hvad han ubevidst oplevede i 1802.

Indtil videre troede han dog, som han selv siger, „ikke et Ord af“, hvad Fætteren forkyndte — skønt han maa indrømme, at dennes (senere) Forelæsninger om Goethe var de eneste, han nogensinde havde hørt til Ende.

Og Grundtvig var dog selv i „Højskolealderen“, den, han har betegnet som „Aandens Skabertime“, den, hvori de unge lettest „beaandes“. Men „Drengviden-

skabeligheden“ fra de foregaaende Aar havde ødelagt hans umiddelbare og friske Modtagelighed. Trods al sin Belæsthed var han endnu ikke klar af Overgangsalderen, den besynderlige Tid, da den unge Mand for enhver Pris skal hævde sig selv og mindst af alt vil være det bekendt, hvis han oplever noget, der sætter hans Hjærte i Bevægelse.

AANDELIG OPVAAGNEN

Saa gik det da heller ikke Grundtvig anderledes, end det er gaaet saa mangen Yngling. Det tilbagetrængte Hjærteliv ytrede sig pludseligt med saa voldsom en Styrke, at Gammelklogskabens og Hovmodsaandens Skorpe fortæredes i dets Glød. Han oplevede en Forælskelse — og i samme Nu forstod han, hvad han før nødigt vilde indrømme, at fra Hjærtet udgaar Livet.

Det var paa Langeland, hos Kaptajn Steensen Leth paa *Egeløkke*. Grundtvig var nu theologisk Kandidat, havde opholdt sig en Tid i København og hos sin Familie, da han tilfældigvis (i 1805) fik Tilbud om en Huslærerplads paa den efter Tidens Vilkaar noget afsides Ø.

Han har selv i sin Dagbog og andetsteds fortalt os sin ulykkelige Kærlighedshistorie og redegjort for dens Virkninger. Det var Husets Frue, *Constance*, der uden at vide eller ville det, gjorde et saa stærkt Indtryk paa ham, at Salighedens syv Himle aabnedes over hans Hoved — for saa igen at skjules i det tykkeste Mulm, naar han forfærdet hørte Samvittighedens Røst og indsaa det umulige i, at hun kunde blive hans.

Og dette umulige, forstod han, laa først og sidst i, at hans dybeste Selv under denne rystende Oplevelse endelig havde givet sig til Kende og ladet ham forstaa, at *han* i hvert Fald aldrig vilde naa Lykken, hvis han døvede sin Samvittighed og gav sig denne hede Elskov i Vold. Han opdagede, hvad han aldrig havde anet, at

der er noget, som ligger dybere og er stærkere end Elskovsdriften og Kærlighedstrangen: Trangen til Fred i Hjærtet, til Fred med Gud. I ensomme, haarde Sjælekampe lærte han, at hvis han opgav at søge denne Fred, vilde hans Liv blive en Skal uden Kærne og al Elskovens Sødme forvandles til Beskhed.

Læser man i Grundtvigs Dagbog før 1805 og ser Optegnelserne fra selve dette Aar, forstaar man hans Oplevelses Dybde. Før han kom til Egeløkke, er han stadig den kritiske, temmelig aandløse Rationalist, der i overlegen Afstand bedømmer Menneskenes ikke særdeles fornuftige Færd. Men nu er han med eet selv ude paa Havet, hvis Bølger truer med at knuse hans Fartøj. At „Livet hernede er Strid“, som han skulde blive den stærke Forkynder af, det lærte han at forstaa saa inderligt, at han aldrig glemte det. Og tillige, at Mennesket, hvis det staar ene i den Strid, maa gaa til Grunde. Han ydmyges dybt under dette, saa han i Dagbogen sukker: Ske ikke min, men din Vilje!

Og med en voldsom Kraftanspændelse, hvor hans Sanselighed ofte er ved at faa Overtaget, men hvor Aanden dog vinder Sejr, kaster han sig nu ind i et anstrængt Studium af den Nordens Poesi, som hans Natur længe, maaske mest ubevidst, havde draget ham imod. *Arbejdet* skal, næst Gud, frelse ham fra Undergangen. Og nu forstaar han jo denne Digtning, ja Poesiens Væsen overhovedet. „Nu kom jeg hid, hvor mit ny Liv begyndte, hvor mit Øje aabnedes for Kærlighedens Helligdom, hvorved det skærpedes til at beskue Poesiens Underværker og Oldtiden, disses Urtype i Tiden . . .“, hedder det i Dagbogen. Nu er det ham, der nedskriver, ikke i Steffens', men i sit eget Navn, at Poesi er „alt hvad som har Præg af det Evige“. Han læser „Schillers herlige Dramer“ og Oehlenschläegers „Vaulundurs Saga“. Han gribes deraf, thi han forstaar det nu med Hjærtet.

Dog, det er som om alligevel intet af dette er ham

stærkt nok. Han maa helt tilbage til Oldtidens mægtige Digtning, til Menneskelivets Kampe, saaledes som de spejler sig i Gude- og Heltepoesien, for at møde *de* Oplevelser, der i Kraft staar paa Højde med hans egne.

„Nu stod jeg paa et Punkt, hvor kun eet Stød behøvedes til at drive mig frem til Nordens Oldtid, lade mig omfatte den med samme Kærlighed, som jeg stedse følte for den, og med lysere Blik . . .“ Stødet kom, da en Forfatter tilfældigvis skrev en aandløs, „humoristisk“ Bearbejdelse af det gamle Edda-Digt „Skirners Rejse“. Da er det pludselig, som Lynet slaar ned. Al Grundtvigs Kærlighed til denne Poesi og den Livsforstaaelse, han selv just har vundet, samles som i eet Kraftcentrum. Og den uforsonlige Krig mellem Grundtvig og Aandløsheden, den Krig, der varede til hans Dages Ende, er i samme Stund brudt ud, uden at han aner dens Rækkevidde.

Han skriver først en mindre Afhandling, *Lidet om Sangene i Edda*, og senere (1808) en hel *Nordens Mythologi*, om hvilken det er sagt, at han her baade som Videnskabsmand og som nordisk Skjald har ydet noget nyt og udmærket, der fik Betydning for dansk Aandsliv i de følgende Menneskealdrer. Han var da 25 Aar gammel.

Saaledes er altsaa den sære, tørre Person, der tonede frem i København ved Aarhundredskiftet, kommen ind under Forvandlingens Lov. Det er ikke mere en Trækloids, men et levende Menneske, i hvem Kræfter syder og Livets Strøm bruser.

At han foreløbig væsentlig har sit Liv i Poesien, er tydeligt nok. Det er den, der nærer ham. Det er *Menneskelivet* med dets Verdener af Sorger og Glæder, af glødende Lidenskaber og himmelstræbende Længsler, som fylder hans Fantasi, men ogsaa dybt i hans Hjærte stærkere og stærkere kalder ad Trangen til det Liv

af evig Art, som kun „Religionen“ — saaledes udtrykker han sig endnu — giver i Eje.

Det er dog ikke alene i Poesi, han lever. Thi nu skriver vi 1807. Og det Aarstal betyder, som éthvert Barn véd, Begyndelsen til den forsmædelige Krig med England, som varede til 1814. Danmark blev paa et Øjeblik bragt til Afgrundens Rand. Vor Flaade slæbtes bort, og mens vi var omtrent hjælpeløse, fyldtes vore Farvande af engelske Krigsskibe.

Langeland var delvis afskaaret fra Omverdenen. Kun nu og da bragtes der Forbindelse til Veje, som da *Willemoës* foretog en dumdrstig Nattefart i Storm og Slud til Lolland. Grundtvig har besunget dette Togt i et begejstret Digt. Han er aabenbart helt forelsket i den unge Søhelt, som han har truffet paa Tranekær Slot. I *Willemoës'* ungdomsfriske Skikkelse og det Brus af Oplevelser, der omgiver den, møder den tunge og ensomme Grubler Samtidens Virkelighedsliv og rives vel en Stund ud af den indre Strid. Og da *Willemoës*, nogle Maaneder efter dette Samvær paa Langeland, falder, ombord paa vort sidste Linjeskib, ved Sjællands Odde, gør dette et dybt Indtryk paa Grundtvig. Hvor dybt, véd alle, som kender „Kommer hid, I Piger smaa“ — den Sang, hvori Grundtvig vel for første Gang finder helt ind til den danske Tone, saa det er sagt om dens Slutningslinjer, at „det er, som om Danmark i dem sang om sig selv“.

En anden Tone, men ogsaa fremkaldt af Krigen, lyder i Digtet „*Maskeradeballet i Danmark 1808*“. Det er Grundtvigs Harm, ja bitre Sorg over det Letsind, hvormed mangfoldige Danske kom igennem Fædrelandets dybe Fornedrelse. Københavnerne kunde ikke længe gaa rundt i Sørgeklæder over Tabet af Flaaden. Og paa Langeland holdt man Maskeradebal. Naturligvis var disse Forlystelser rundt i Landet ikke noget paalideligt Udtryk for Folkets Stemning. Men Grundtvig, der selv var dybt nedbøjet over Danmarks Nød,

kunde ikke dømme roligt i denne Sag. Og i det nævnte Digt træder han frem som en Israels Profet og tugter i voldsomme Udtryk den Slægt, der danser rundt „i den fæle Gøglerham“, i Stedet for at anlægge den „festlige Sørgedragt“ og vandre ind i Herrens Hus i Anger og Bøn.

Digtet maatte skyde over Maalet og gjorde derfor, saa vidt man kan se, heller intet Indtryk.

Men dette har ogsaa mindre at sige for os. Det afgørende er, at den Kærlighed til Fædrelandet, som længe havde ligget i det forborgne hos Grundtvig, nu i den tunge Tid var brudt uimodstaaeligt igennem. Grundtvig havde mødt *Danmark*, og Mødet var saa inderligt, at han fra den Dag, overalt hvor det gjaldt dette Danmark, var helt „i sin Kærligheds Vold“. Det stærkeste Bevis herfor er netop den nysnævnte Sang om Willemoës, der offentliggjordes i 1810 —

1808 rejste Grundtvig fra Langeland. Forelskelsen havde nu opløst sig i en vemodig Venskabsfølelse overfor Fru Constance. Men dens dybe Virkninger spores længe i hans Liv og Arbejde.

I København tog han med stor Kraft fat paa Behandlingen af Nordens Mythologi. Og der kom en Tid, hvor Grundtvig næsten glemte sig selv i denne storslaaede, men dunkle Digtning. Man mindes hans Ord: „Ikkun dybt i Norden har jeg hjemme“. Thi det er næsten, som om han i den gamle Asalære finder sig selv og sit egentlige Hjem. I hvert Fald tør det vel siges, at ingen Nordbo mere inderligt har optaget hine Syner i sin Sjæl. Senere begriber han knap sig selv i denne Tid, hvor han var saa henreven af Oldtidens Minder, at han i et Digt taler om, hvorledes han har higet efter at kaste sig ned „for Asernes Alter og prise de hensovne Guder“.

Naturligvis skal dette ikke tages altfor bogstaveligt. Men han betegner det senere med Rette som et Udtryk for „en Higen og Stunden og Stræben efter noget

herligt og helligt“. Og det er tydeligt nok det nordiske Hedenskabs vel af Kristendommen paavirkede dybeste Syn paa Tilværelsens Kamp mellem Lys og Mørke, der her ligefrem genopleves af denne Nordboernes ægte Søn. Og netop denne „Dyrkelse“ af Aserne og af Oldtidens Livssyn sætter ham i Stand til at frembringe den Digtning, *Optrin af Norners og Asers Kamp* og *Optrin af Kæmpelivets Undergang i Norden*, der langt mægtigere end selv Oehlenschlaeger har bragt os Bud fra den svundne Old og sat os i levende Forbindelse med dens aandelige Magtfulde.

Hvor stærkt han lever sig sammen med det nordiske ses ogsaa af, at Modersmaalet nu hos ham mere og mere sejrer over alle de lærde Kunstord, hvormed han, som han selv siger, hidtil har pyntet sig. De maa bort, naar han skal give Fædrenes gamle Aandsliv dets værdige Udtryk. —

Den Tid var nu længst forbi, da Grundtvig kun var een af saare faa kendt theologisk Kandidat. Nu havde Offentligheden faaet Øje paa ham, og Videnskabsmænd som Prof. Nyerup ventede sig noget betydeligt af ham. Han færdedes i en Vennekreds af højt begavede jævnaldrende — som Povl Dons, F. C. Sibbern, Brødrene H. C. og A. S. Ørsted og kom hos Mænd som Prof. Treschow og i „Bakkehuset“ hos Prof. Rahbek og hans meget omtalte Hustru Kamma.

Videnskabsmand eller Digter — et af to eller begge Dele var vel hans Maal. Og han saa' nu Fremtiden i Møde med ikke ringe Selvtillid.

KRISTELIGT GENNEMBRUD

Men atter skulde det gaa helt anderledes, end han tænkte sig det. Inden han vidste af det, havde en tilsyneladende ringe Begivenhed bragt ham ind i de sværeste Prøvelser og tungeste Afgørelser.

Han fik i Begyndelsen af 1810 et Brev hjemmefra. Det var hans Fader, der følte sig aflægs og nu bad Sønnen komme og hjælpe sig som Kapellan.

Men dette var slet ikke Grundtvig tilpas. Nu var han saa stærkt optaget af Studier og af et ualmindeligt frugtbart Samliv med Aandsbeslægtede, at han næsten følte det at rejse til Sydsælland og prædke for „Almuesfolk“ som noget, han med sin Dannelse og sine Udsigter ikke ret vel kunde nedlade sig til. Han svarede ogsaa temmelig afvisende. Men saa meget kom der alligevel foreløbig ud af dette, at han besluttede sig til at faa den Prøveprædken (Dimisprædken) overstaaet, som dannede en Slags Afslutning paa hans præstelige Forberedelse. Han holdt den i Marts — for nogle Professorer, men ikke for nogen Menighed. Derfor blev den heller ikke noget Vidnesbyrd — hvad der vist ogsaa passede ham bedst. Derimod fik han Lejlighed til, overfor Theologiens Førstemænd, at anstille en Betragtning over Tidens almindelige Religiositet og heri gøre sig selv Rede for sit eget Standpunkt. Han stiller sig i Modsætning til Rationalismen og erklærer den herskende Forkyndelse for alt andet end kristelig. Der er megen ædel Harme i Prædkenen,

men der er kun lidt af den ydmyge og hellige Nidkærhed, som kort Tid efter skulde præge al hans Tale.

Han fik Udmærkelse for dette Stykke Arbejde. Men da han senere ikke kunde dy sig for at lade det trykke — med Titlen *Hvi er Herrens Ord forsvunden af hans Hus?* — fik han seks københavnske Præster paa Halsen. De rendte til Kancelliet og klagede. Det hele blev til en Proces, der endte med en Irettesættelse til Grundtvig i Januar 1811.

Men da han modtog den, var der foregaaet en saadan Omvæltning i hans Indre, at denne verdslige Domsafsigelse var ham temmelig ligegyldig.

Han havde (Sept. 1810) atter faaet Brev fra sin Fader og atter stillet sig afvisende. Det fremgaar af hans Optegnelser, at han ved denne Tid, maaske under Paavirkning af de mægtige verdenshistoriske Bølgeslag, hvis Dønninger stadig rullede mod vore Kyster, med eet er bleven grebet af en voldsom Trang til et grundigt Studium af Verdenshistorien i det hele. Foreløbig var det dog kun Middelalderen, der betog ham, og i den især *Korstogene*. Han læste her alt, hvad han kunde faa fat paa af større videnskabelige Værker.

Saa kom han da ogsaa til at læse en tysk Bog af Kotzebue, der ikke var saa lidt i Vælten paa den Tid. Grundtvig læste oftest — ligesom S. Kierkegaard — „med Hjærtekulen“, saa han snart varmedes, snart harmedes, alt mens han vendte Bladene. Og denne Bog oprørte ham. Idet Forfatteren skildrede Kristendommens Udbredelse i Prøjsen, haanede han „det visne Kors“, der nærmede sig Prøjsens gamle grønne Ege.

I et voldsomt Sindsoprør smed Grundtvig Bogen i Gulvet. Han følte det, som var Lynet slaet ned ved hans Side, mens en indre Stemme kaldte ham ud i Striden for dette Kors mod den mægtige Fjendeskare, der overalt søgte at omstyrte det. Ja, han føler sig i Virkeligheden kaldet til at indlede en ny Reformation.

I et lille Skrift af ham fra denne Tid — *Nytaarsnat*

eller *Blik paa Kristendom og Historie* — faar vi et Indblik i hans „stolte, men stille Sværmeri“. Her findes Ord som disse: „Paa Randen af det bundløse Svælg, mod hvilket Tidsalderen blind fremhaster, der vil jeg stande; jeg vil udspænde for den sit eget Billede, og ved Siden vil jeg stille to luende Blus: Herrens Ord og de forbigangne Tiders Vidnesbyrd . . .“

Det er let at mærke den stærke Bølgegang i hans Sind, mens Drømmesyner af det kommende Korstog, hvor han skal være Høvdingen, jager forbi hans Blik. I alt dette er Digteren langt forud for Virkelighedsmennesket.

Og dog dukker dette Menneske, ja Barnet i ham samtidig op under et pludseligt Havblik i Sjælen, saa han i en stille Stund finder den barnligste Tone, han ejer, i sin første bibelhistoriske Sang *Deilig er den Himmel blaa* —. Dog, det er kun et Øjeblik; saa forsvinder denne milde Tone i Stormgangens Brusen.

Da — fortæller hans Venner — rygtedes det pludseligt en Morgenstund paa Kollegiet, hvor Grundtvig boede, at han var bleven funden syg i sin Seng, ja, at han var „underlig“. Lægen, hans Morbror, Prof. Bang, erklærede da ogsaa, at hans Legeme vel ikke fejlede noget, men „at han laa i indvortes Kamp for sin Sjæls Frelse“.

Og dette var Sandheden. Midt under det stolte Sværmeri var han atter ligesom blevet ramt fra oven. Røsten, der denne Gang lød, kom fra hans Hjertes Dyb: Dø som vil prædke for andre, er du selv en Kristen?

Spørgsmaalet gennemrystede ham aandeligt og legemligt, saa han sikkert til Tider var sindssyg.

Og da han kom til sig selv igen, var han blevet en anden. Han var bleven en ussel Synder for Gud, et dybt ydmyget Menneske, der nu kun vilde eet: give sit Liv i Herrens Haand og til hans Tjeneste.

Det var ind under Jul. Og Grundtvig vilde hjem.

Nu maatte der være bedst i Udby hos de gamle Forældre. — At han ogsaa dær fandt den inderligste Forstaaelse, kan vi høre af det, hans gamle Fader sagde til Sibbern, der havde fulgt ham hjem og gik først ind for at forberede de gamle: „Gud ske Lov, saa lider han af Anfægtelser.“ Den Fader har nu kunnet tale med den Søn. Og hans Moder kunde synge de Jule-salmer, de havde sunget sammen i hans Barndom. Han siger selv, at det var, som om disse Salmer havde siddet fængslet i lange Tider i Sjælens Dyb. Men nu, medens Julens Klokker kimedede, sprang Fængselsporten op og „Fangerne udgik med Fryd“ til Lovsang for Julens høje Gæst.

Saa godt var det at være kommet helt hjem igen, til sig selv og til sin Barndom, at han nu syntes, Freden kun fandtes i Herrens Tjeneste ved den gamle Faders Side. Og efter nogle Vanskeligheder blev det hele da ogsaa ordnet saaledes, at han kunde præstevies i Maj 1811 som Hjælpepræst hos sin Fader.

I et Digt „til Sibbern“, skrevet i Udby faa Uger efter, udtaler han, at medens Vennen søger Sandheden hos sig selv, i ny og gamle Bøger og hos vise Mænd, er han selv nu derimod helt kommet til Ro. Thi han har fundet Sandheden i „den ene Bog“, *Biblen*. Og i de følgende Aar ser vi, hvorledes han af al sin Magt søger at bøje sig ind under Skriftens Ord og tage dette til enegyldig Rettesnor i alle sit Livs Forhold. Alvoren er kommet ind i hans Liv. Han havde jo nu, ligesom paa Egeløkke, set Syndens Afgrund aabne sig for at sluge ham. Men medens hans indvortes Tilstand under den ulykkelige Kærlighedsoplevelse er en besynderlig Blanding af Poesi og Virkelighed, der langsomt klarer sig, saa er han her pludselig blevet stillet overfor det ene Virkelighedsspørgsmaal: evigt Liv eller evig Død, har næsten oplevet Fortabelsens Gru og midt ude paa Dødens Vande følt, at Guds Ord alene kan frelse. Men *Guds Ord* — hvor finder han det andetsteds end

i Biblen? Og medens Tidsaanden lader haant om denne Bog eller omdigter og bortforklarer dens Ord, vil han tage *alle* disse Ord som guddommelig Sandhed, uden ringeste Afkortning.

Man kan vistnok roligt sige, at ingen Tilhænger af Indre Mission i vore Dage mere oprigtigt har gjort *Biblen* til Sandhedens Klippe og fastholdt dens Indhold til Tøddel og Bogstav end denne Mænd, der dog senere skulde oplyse den danske Menighed om det afgørende Skel mellem det skrevne Ord og det levende. Hans Prædikener i Udby var „bibelske“, hans Præstelig bibelsk — i den Forstand endogsaa, at han bortgav Præstegaardens Saakorn til de fattige og engang skal have trukket sin Frakke af og givet den til et Meneske, der bad om Hjælp — alt efter Bjærgprædkenens Ord. Og længe mindedes de gamle Bønder i Udby den mærkelige Kapellan med de brændende Øjne, der var ved at slide sig op i Sjælesorgen blandt unge og gamle.

Det poetiske og videnskabelige Arbejde er en Tid vel næsten som glemt. Det er ham foreløbig ikke muligt at faa det med nu, da kun eet er fornødent. Og da Trangen til det atter melder sig, maa Poesien og Videnskaben helt gaa i Tjeneste hos hans bibelske Livssyn. Saaledes udsender han (i 1812) en Bog, *Verdenskrønike*. Kun første Del kan kaldes egentlig Historie. Resten er en Dom over betydelige Personligheder fra det 18. Aarhundrede. Deres Liv og Arbejde vejes paa Biblens Vægt. Og Grundtvig vækker stor Forargelse, især i Hovedstaden, hvor selv gamle Venner trækker sig tilbage fra denne mørke Fanatiker.

Efter Verdenskrøniken tager han fat paa et mærkeligt digterisk Arbejde, *Roskilde Rim*, hvori han viser Kristendommens Magt i betydelige Mænds og Kvinders Liv. Det er her, de uforglemmelige Digte om „Bisp Vilhelm og Kong Svend“ og om „Mester Ole Vind“ findes. I denne Bog mødes den danske og den kristne

Tone ofte i en dyb og varm Samklang. Og levende føles det under Læsningen, hvad han siger i Fortalen, at Skjalden har vandret i sine Præsteklæder paa de sært højtidelige Steder og ladet Roskilde-Sagaen klare sig i Gudsordets Lys.

Grundtvig læste Udkastet op paa Landemodet i Roskilde 1812. Det gjorde kun ringe Indtryk paa Stiftets Høj- og Velærværdigheder. Adskillige sov trygt fra denne Begivenhed, der dog indvarslede den historisk-poetiske Oplysning i vort Folk!

Men fandt han ingen Forstaaelse hos disse Gejstlige, saa var det anderledes hjemme. Dær sad gamle Fader Johan nu, knuget af tunge og bange Tanker. Og Sønnen gik ind til den Gamle og læste for ham af sit Digt. Da lyste de gamle Øjne, og greben i sit Hjærte lagde han Haanden paa Sønnens Hoved og velsignede ham for Trøsten, han havde bragt. Kort efter var Johan Grundtvig død (1813).

Hen paa Somren rejste Grundtvig saa tilbage til København. Men meget var nu forandret, baade inden i ham og udenfor. Han følte sig ene. Stærke Begivenheder skilte ham fra mange, han før omgikkes. Og Bruddet med Præsteskabet, som var indledet med Dimisprædikenen, blev tilsyneladende ulægeligt efter en skarp Afhandling, som han læste op ved Landemodet i Roskilde (1814), og hvori han blottede Præsternes Præk om „Tolerance“ og viste, at det væsentlig kun dækkede over den elendigste Ligegyldighed overfor Vantroens Angreb. Han havde prædket nogle Gange i forskellige københavnske Kirker. Men de fleste Præster ønskede nu ikke at se ham tiere paa deres Stole.

En kort Stund saa det ud, som skulde han løftes ind i en alvorsfuld Bevægelse blandt den bedste Del af Studenter-Ungdommen. Det var lige inden Freden i Kiel, da det gjaldt Norges Bevarelse og maaske hele Fædrelandets Tilværelse. Studenterne vilde melde sig frivilligt til Forsvar. Grundtvig kom med til et Møde,

der holdtes herom. Og i en bevæget Tale lagde han de unge paa Sinde, at kun hvis de drog ud i barnlig Tillid til Gud, kunde de haabe, at deres Deltagelse ikke var spildt. Han samlede sig en lille Skare, der højtideligt lovede helt at vie Gud deres Liv og gaa ud blandt Soldaterne som Feltpræster. — Kort efter sluttedes imidlertid Freden i Kiel, Norge afstodes, og Krigen var forbi. Der blev ingen Brug for de unge. Men Grundtvig havde atter levende følt, at Danmarks Lykke stod og faldt med danske Mænds Kristentro.

I den følgende Tid deltager Grundtvig i forskellige litterære Stridigheder, som ikke fik Betydning udover dette, at de næsten helt fjærnedede ham fra Universitetsdannelsens Mænd. Og da han saaledes er saa godt som forladt af alle og forgæves spejder udover Landet for at opdage noget, hvortil han kan knytte sit Haab om en Genrejsning af Folket, gaar han paa en Maade delvis ud af sin Samtid. Det Livsafsnit begynder, som han har kaldt „Vintersædet i Studerekamret“, og som varer til hen i Tyverne. Det er ved den Tid (1818), Grundtvig holder Bryllup, efter syv Aars Forlovelse, med *Lise Blicher* (fra Gunslev Præstegaard paa Falster). De havde egentlig ikke meget andet at leve af end 600 Rdl., som af „Kongens Kasse“ bevilligedes Grundtvig til en Oversættelse af Sakse og Snorre, som han var gaaet i Gang med og som blev hans væsentlige Arbejde i den følgende Tid.

VINTERSÆDET (1815—21).

I en „Nyaarsgave“, kaldet *Heimdall*, som Grundtvig udsendte sidst i 1815, findes et tidligere nævnt, langt Digt „Et Blad af Jyllands Rimkrønike“.

Straks i dets Indledningsvers dukker det alvorstunge, oldtidsgraa jyske Landskab frem, med dets brune Heder, lave Buske, rislende Bække og roligt glidende Aaer, dets Lærker, Hjejler, Finker og Urhøns — saa end ikke Blicher eller Jeppe Aakjær har givet et mægtigere Billede af deres Fædrenejord end Sællænderen Grundtvig her. Og over dette Landskab opgaar nu Historiens Lys. De ældste Tiders stærke Optrin toner frem i indholdstung Rækkefølge, indtil Jyllands Oldtids-Drapa, der passer saa mærkeligt til dets storladne Landskab, helt er udsjunget.

Det er Grundtvigs Barndomsminder fra Tyregod, der vel er vakte til Live gennem hans Arbejde især med Sakse. Og man føler, at er det end sandt, hvad han siger om sit Ophold i „de Dødes Rige“ blandt gamle Bøger, i „Gravhvælvingen“ eller i „Kæmpehøjen“, saa har hans Liv dernede dog givet ham rige Stunder. Han har paa mange Maader mødt sin Barndom og gennem den skimtet sit Folk. Han har anet en levende Forbindelse mellem de henfarne Fædres Aand og sin egen. Og hver Gang det glimter for ham i Mulmet, der skjuler Fortidens Liv, hver Gang han synes at mærke det samme Hjærte banke hos de Gamle som hos ham selv, da varmes han midt i den „Dødskulde“, der omgiver ham.

Det var Kærligheden til Danmark, der drev Grundtvig ind i det langsommelige, slidsomme Arbejde med Saksen og Snorres Fordanskning. Og hans Kærlighed gjorde ham seende, saa han i en Tid, der næsten var blind for aandelig Sammenhæng og for Folkets dybeste Natur, fandt en saadan Sammenhæng og anede et fælles Naturgrundlag gennem Aarhundrederne.

Han blev saaledes vel den første, der udtalte, hvad Nutidsvidenskaben har efterlevet, at vort Modersmaal skal granskes i den levende Tale, der indenfor det fælles „Rosenbaand“, som holder os sammen, dog baade i Ord og Klang er saa vidt forskelligt i alle vort Lands Egne. Gennem sit den Gang enestaaende Kendskab til denne levende folkelige Tale, især paa Sælland, kunde han ligesom lytte sig frem til de Mænd og Kvinder, hvis Aand forlængst foer hen. Han blev sikker paa, at det samme Sind, han anede hos dem, ogsaa laa dybest i Samtiden, især hos det jævne Folk. Der skulde blot kaldes paa det. Og der skulde kaldes med *Modersmaalets* Røst i allerdybeste Forstand. De gamle endnu levende Ord og Vendinger, hvori Folkets oprindelige, evigt unge Aand, om end svagt, dog stadigt rørte sig, skulde tages i Brug. Med det skulde vore gamle Krøniker levendegøres. Thi i det klinger vor Moders Tale, jævnt og „mildeligt“ og fyldt af „Kærminder“. Og denne Tale maatte nødvendigvis røre Hjærterne hos Nutidsslægter, fordi den dybest bringer Bud fra selve det gamle Folkehjem.

Det var oprindeligt *Snorres* islandske Norges Kongekrønike, han havde givet Løfte om at oversætte. Men det var ham umuligt at lade *Sakse* ligge. Der er vel ingen Dansk, der har elsket Sakse som Grundtvig, trods hans mange Klager over, at Sakse har skrevet sin *Danesaga* paa Romersproget. I kraftige Digte har han prist den gamle „Runemester“ og takket ham af Hjærtet — denne Klerk, der ikke var bange for at skrive: „Jeg mener, at det ligesaafuldt er en hellig Pligt at skrive

Bøger om Fædrelandets Historie som om Religions-sager“ (de Ord af Sakse, som Grundtvig satte over den „Prøve“ af Oversættelsen, han udsendte i 1815).

Især er det *Absalons* Skikkelse i Saksens Fremstilling, der fryder Grundtvig. Han finder jo hos Absalon netop den inderlige Forening af Danskhed og Kristendom, som han føler hos sig selv og ønsker sit Folk. Ved Gengivelsen af Saksens Absalon kan Grundtvig ogsaa bedst tydeliggøre, hvad der er det dybeste Formaal for dette hans Oversætterarbejde: at vise Samtiden, hvorledes det danske Folk bedst vil finde og udvikle sit ædleste Selv i Kristus-Troen. Og saaledes bliver Arbejdet med Krønikerne en Fortsættelse, ad andre Veje, af den kristelige Vækkergerning, han hidtil har viet sin Kraft.

Sit Folk vil han have raabt op — at det kan blive aabenbart, hvad det sidder inde med den Dag i Dag. Det er ham ligegyldigt, om de Højlærde slaar Krøller paa Næsen ad det „Borgestue-Dansk“, han nu opøver sig i. At Folkets levende Tale klinger med deri, det véd han sikkert. Og kun gennem den kan han haabe at „opdrage en Læseverden“ af jævne Mennesker paa Land og i By. Deres vil han være; lad saa de andre kun udstøde ham af deres Laug!

Alligevel er det gaaet saa mærkeligt, at den Oversættelse, som Videnskaben spottede for dens endog „uhøviske“ Sprog, for Nutidens Sprogmand er bleven en Guldgrube, de nu om Dage kan øse af, naar vort Modersmaal skal studeres.

Samtidig med at Grundtvig har Hænderne fulde af dette Arbejde, der beslaglægger hans poetiske og videnskabelige Evner i lige høj Grad, faar han Tid til — som en Slags Sidebeskæftigelse! — at blande sig i den berømte Strid mellem Baggesen og Oehlschlaeger, med Indlæg, der ofte svulmer af Kraft, og at udsende et Tidsskrift *Dannevirke* (1816—19). Deri udformer han de Tanker om Kristendom og Danskhed, om Historiens Studium som den eneste Vej til „al sund For-

klaring af Tilværelsen“, om Menneskelivet, dets Vækst og Kaar — kort sagt alt, hvad der under hans rige Aands Syslen med Krønikerne vælder frem i ham. Alt i alt bliver dette ham en grundig Forberedelse til den Kamp for Folkets Oplysning gennem en dansk Højskole, som han mange Aar senere begynder, og hvor Historien og dens Lære er det første og det sidste.

Det er ogsaa i „Dannevirke“, vi flnder det navnkundige Digt *Paaskeliljen*, hvor Grundtvig med „Saga“ (Historiens Aand) „svæver over Tidens Bølge“ til Herrens Grav og skildrer Natten før Opstandelsen og selve Paaskemorgen saa gribende og virkelighedskraftigt, at Digtet den Dag i Dag rundt om i danske Hjem hører med i den hjemlige Paaskehøjtid ligesaa nødvendigt som hans Paaskesalmer.

At vi ogsaa her i „Dannevirke“ finder *Bjarkemaalet*, hvori det gamle nordiske Hedenskab gennem Grundtvig synger sin vældige Kæmpesang, bekræfter kun, at Grundtvig er den kristnede Nordbo, hvis vikingesunde Nordiskhed er blevet bevaret og forædlet i Menigheden.

Foruden det her nævnte frembringer han samtidig i sin udtømmelige Arbejdskraft en *Verdenskrønike* i „Jubelaaret“ 1817, tre Hundrede Aar efter Reformationens Begyndelse. Den indeholder intet om Nordens Historie, men den fremstiller Verdenshistoriens Oldtid og Middelalder, hvorefter den særlig samler sig om Reformationstiden og det senere tyske Aandsliv.

Men saa synes han ogsaa foreløbig at have sagt alt, hvad han har paa Hjærte. I hvert Fald kommer der nu en Tid, hvor han helt bliver borte i „Kæmpehøjen“ blandt Krønikerne. Arbejdet skal fuldføres. Men af hans senere Udtalelser forstaas det, at Følelsen af at være næsten glemt af Samtiden og Frygten for, at Tidsaandens Dødskulde skulde naa helt ind til Folkets Hjærte, mangan Gang har pint ham, saa han var ved at fortvivle.

NYAARSMORGEN OG KIRKENS GENMÆLE

Grundtvigs Haab om, at Sakse og Snorre mægtigt skulde bidrage til Folkeandens Vækkelse blev ikke til Virkelighed. Bøgerne læstes saa at sige slet ikke dær, hvor han egentlig vilde hen med dem. Og det begyndte at gaa op for ham, hvad han snart skulde forkynde tidligt og sent, at det er ikke med Pennen, men med Munden, et Folk vækkes til Live.

Var hans brydsomme, opofrende Arbejde gennem mange Aar da væsentlig spildt? Ingenlunde. Der skulde jo komme den Tid, da Oldkrønikerne blev grundigt tagne i Brug, især af dem, der gik ind i Højskolen og Fri-skolen. Af disse Bøger er der fortalt og fortalt, mest vel i de nævnte Skolers grundlæggende Tid og rundt i Hjemmene. Saaledes er deres Indhold blevet mangfoldige Danskes Eje. Og naar vi nu ser tilbage, kunde vi vanskeligt tænke os det folkelige Oplysnings- og Vækkelsesarbejde uden dem.

Men om denne Udviklingsgang kunde Grundtvig intet vide. Han saa foreløbig kun den frygteligste Ligegyldighed overfor alt, baade menneskeligt og guddommeligt, hvorhen han saa end vendte sit Blik.

Men nu kunde han ikke længere sidde stille. Han maatte gribe virkningsfuldt ind i denne Tingenes bedrøvelige Gang. Han var ogsaa bange for, at han skulde selv dø aandeligt og hjærteligt, hvis han ikke rørte paa sig. Og det er i denne Kvide, han giver sig i Kast med Udarbejdelsen af et Forsvarsskrift for Kri-

stendommen. Længe tumler han med det, saa længe, indtil han er klar over, at det ikke bliver til nogen Glæde for ham selv og ejheller vil faa nogen Betydning for andre. Han har kun arbejdet med Hovedet, ikke af Hjærtet.

Grundtvig har aabenbart i længere Tid paa en Maade kun levet i de ydre Kredse af sin Personlighed og dær opbudt alle sin Tænkeevnes Kræfter. Han har derfor slet ikke lagt Mærke til, at inderst inde i ham er det begyndt at grønnes. Foraarsspirer er brudt igennem — hvem kan forklare hvorledes; den Slags er Aandslivets mærkeligste Hemmeligheder. Men en Dag har dette indre Foraar — alt medens han tumler med sin Vintergerning — vokset sig saa stærkt, at det melder sig med en Kraft, som naar Bøgeskoven springer ud paa en eneste lun Nat. Og han føler med undrende Taknemlighed, at det gamle er forbigangent og at alt er blevet nyt — maaske ikke uden om ham, men uimodsigeligt inde i hans Hjærte. Og dette er det afgørende. Thi i samme Nu ser han paa sin Samtid med andre Øjne: Folket stunder slet ikke mod Vinterdøden! Nej, hvad han har stirret sig blind paa, var kun svinde Frosttaager. Foraaret ogsaa i Folket maa være nær. Ja, han ser det komme; Solen stiger over Skov og Sø, mens Bladene glitrer og Voverne gløder i dens Straaler. Og da bryder det frem fra hans Hjærte, det mægtigste Digt, han har født, *Nyaarsmorgen*, med sit fuldtonende „Guds Fred og Godmorgen — paa Mark og paa Fjæld!“ Det synger i ham med Morgensrødens Jubel:

At Natten er svundet
med Skyggernes Hær,
og Solen oprundet
til heltelig Færd,
at glødende Voven
har favnet dens Glans,

at straalende Skoven
 den byder sin Krans,
 at liflig min Tunge
 har Lyst til at sjuje,
 det ingen aftrætte mig skal!

Og de, der sidder under hans Prædke stol, mærker med Undren, at Røsten er bleven en anden. Nu forkyndes det glade Budskab!

Thi Grundtvig var atter bleven Præst. I 1821 kaldedes han uden Ansøgning til *Præstø* — hvor forøvrigt hans gamle Moder levede og saaledes fik sin elskede Søn til Sjælesørger i det halvandet Aar, hun havde tilbage.

Han *vilde* imidlertid til *København*. Dær vidste han, den afgørende Kirkekamp skulde udkæmpes, den, som *maatte* komme og komme snart. Han søgte da og fik Embedet som residerende Kapellan ved Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn.

Det var her, Nyaarsmorgen blev til. Og det er i den Menighed, der her havde begyndt at samle sig om ham, at det vidunderlige Gennembrud først mærkes.

Det bliver ham nu ogsaa klart, at han ikke længere staar saa hjælpeløst ene som hidtil. „Nyaarsmorgen“ fortæller saaledes om den Glæde, han har haft ved at modtage Vennen *Ingemanns* Digt „Valdemar den Store og hans Mænd“, der for Grundtvig bliver et sikkert Tegn paa Danskhedens snarlige Opvaagnen. Og nu faar han tilmed Besøg af to unge Mænd, *A. G. Rudelbach* og *Jac. Chr. Lindberg*, der beder om hans Medvirken ved Udgivelsen af et Maanedsskrift, der skal være et Slags Rustkammer for hver den, der vil træde i Marken for den gamle Kristentro. Det lysner altsaa ogsaa uden om ham.

En Dag i denne Tid faar Grundtvig Bud om nogle Begivenheder paa Fyn, som giver ham meget at tænke paa og tydeligt nok varslar om den kommende Strid.

Ovre i Kertemindeegnen har Præsterne nemlig begyndt en Forfølgelse mod de saakaldte „gudelige Forsamlings“ Mænd og Kvinder, hvis Forbrydelse alene er den, at de har søgt sammen til fælles Opbyggelse ved Læsning især i Luthers Postil. Efter en Retssag, hvorunder disse jævne Mennesker skammeligt mishandlede af Pøbelen, var de blevne idømte Pengebøder.

Grundtvig kunde ikke tie stille til dette. Og han træder nu op til Forsvar for disse Folk, ikke fordi han er helt tryk overfor den Slags Forsamlinger, men fordi han harmes over, at de Præster, hvis Prædken ofte er een eneste Forvanskning af det Evangelium, de har aflagt Ed paa at forkynde, er frække nok til at forfølge de Menighedsmedlemmer, der ikke vil vige fra dette Evangelium.

I Grundtvigs Indlæg i denne Sag begynder hans Tanker om kirkelig Frihed øjensynligt at klare sig. I Virkeligheden ønsker han ikke Præsterne afskedigede. Nej, de skal have Lov at tale, som deres Samvittighed tilsiger dem. Men — deres Menighed maa have en lignende Ret! Og vil Præsterne ikke gaa med til dette, da er der ikke andet for end at opfatte dem som Folk, der har brudt deres Embedsløfte.

Den store Kirkekamp var dog endnu ikke brudt løs; selv om saadanne Tidens Tegn ikke var til at tage fejl af. Og Grundtvig var i Virkeligheden ej heller endnu fuldt rustet til for Alvor at begynde Kampen.

Endnu stod han paa det *Bibelstade*, han siden 1810 havde indtaget — skønt det ogsaa i denne Henseende maatte siges, at hans indre Liv var ved at føre ham langt udover, hvad han tankemæssigt maatte holde fast paa, naar Spørgsmaalet var om Troens sikre Grundvold.

Thi Grundtvig var først og sidst et levende Menneske. Og han var et Menneske med enestaaende Sans for aandelig og timelig Virkelighed. Derfor bliver det ogsaa altid tilsidst det, han uimodsigeligt lever i og ved, der for ham maa blive det afgørende.

Og saaledes gaar det da til, at han lidt efter lidt opdager, at det Liv, han lever, det kommer ikke fra Biblen — hvor inderligt han end elsker den — men det kommer fra Gud selv; det sænker sig i hans Hjærte under Bønnen, og det træder frem som et usynligt men dog stærkere end alt haandgribeligt virkende Rige i Kresen af dem, der forsamles i Herrens Navn. Han mærker efterhaanden, fordi det tankemæssige hos ham altid tilsidst maa bøje sig for *Erfaringen*, at han, der blev vakt til personlig Kristendom i 1810 og har ment, at han levede i Ensomhed paa den, dog hele Tiden var omgivet af et Samfund, der altid har været paa Jorden siden Herrens Dage, et Samfund, der forener dem, der gik bort, med dem, der nu lever, og med dem, der skal komme, saa længe Verden staar. Han ser dette, nu da han atter staar i en Menighed, hvor Salmerne toner og Naademidlerne forvaltes. Han lærer at sige *vi*, naar han ret inderligt skal forkynde Evangeliet. Thi han er ikke ene, kan slet ikke være det, naar hans Kristendom skal blive sund og fyldt af Livet.

Der kom den Dag, da Grundtvig — ud fra sine Erfaringer i Menigheden — tilbagekaldte, hvad han havde sagt om Biblen som den Bog, hvori Kirken alene findes. Han havde jo kun sagt det, fordi han *maatte* have en Sikkerhed at bygge paa, en Grundvold for sin Tro. Men han har nu følt, at Grundvolden er Herren selv, saaledes som han møder os i den Menighed, der er hans Legeme.

Og især om *Daaben* i denne Menighed begynder han nu at tale Ord, som ingen i hans Samtid før havde hørt. Den er for ham efterhaanden bleven, hvad han forkynder i en Prædiken fra denne Tid, „Guds Ord og Himlens Port“.

Og alt som han lever sig ind i dette, klares det for ham, at de *Ord*, der følger Sakramenterne, indeholder det egentlige livgivende Vidnesbyrd om Herren selv.

Og at hvor disse Ord lyder og modtages i Tro, dær er han selv.

Til dette faste Stade finder han dog først frem, efter at Lægfolkets fortvivlede Stilling overfor de rationalistiske Præster ret er blevet ham indlysende. Thi dette falder ham saa tungt paa Sinde, at han *maa* finde den Fæstning, hvortil de enfoldige kan trække sig tilbage og holde Stillingen trods alle Fjendens Anløb.

Hidtil har han jo ment, at den jævne Mand og Kvinde blot *selv* skulde læse i Biblen og finde Sandheden til Salighed dær. Men nu, under de strænge Forhold derovre paa Fyn, indser han, at dette Raad kun lidet vil baade dem. Thi hvad skal de stille op mod deres studerede „Sjælesørgeres“ Fortolkningskunst, der kan få Biblen til at sige, hvad de ønsker den skal sige? Hvor skal overhovedet Lægfolket vende sig hen for at finde det Vidnesbyrd, der er upaavirkeligt af alle Lærdommens Hundekunster?

Grundtvig føler sig nu som eet med det jævne Folk. Dette Folks Nød er helt bleven hans. Men *derfor* kan han ogsaa blive dets Hjælper. Med dette Folk og for dette Folk *maa* han kæmpe sig frem til Sandheden og Freden

Og i denne hans Kamp har vi vel for lange Tider faaet den bedste Vejledning til Forstaaelsen af, hvorledes *det* Vidnesbyrd bliver til, der virkelig mægter ved Guds Hjælp at bringe Lys til dem, der sidder i Mørket. Hvad vi her er Vidne til, er den i dybeste Forstand *folkelige* Kristendomsforkyndelse, hvor Forkynderen staar midt i sit Folk, lider med det og derfor ogsaa kan bruges til at hente Kraften fra det høje ned til det.

Som han siger det mange Aar senere: „Jeg var falden i dybe Tanker over den fortvivlede Stilling, hvori Kristi Menighed og navnlig alle dens Børn og ulærde Medlemmer var kommen derved, at næsten alle skriftkloge trodsigt paastod, at ikke alene den hellige Skrifts Oprindelse, Omfang og Ægthed, men at de kirkelige Grund-

lærdomme om Treenigheden, Kristi Guddom og Forsoning, naar man var Grundsprogene mægtig og saa' ret til, slet ikke fandtes i Biblen, som hos alle Protestanter jo dog var Troens eneste Hjemmel.“ Og da fandt han, „under Bekymringer for den adspredte Hjord Vidnesbyrdet fuldgyldigt for os alle, for Læg med Lærd, det levende Vidnesbyrd, som gik fra Mund til Mund i Kristi Kirke, uforandret gennem alle Omskiftelser, uafhængigt af alle Skoler i Kristenheden, af alle Partier blandt skriftkloge.“ . . . „Dybt bedrøvet ved Tanken om alle de kristne Kvinder og Børn, ja om alle ulærde . . . som enten maatte nedsynke i Tvivlraadighed om deres eneste Frelser og hans Evangelium, eller de maatte bygge deres Tro ene og alene paa vort (de kristne skriftkloges) personlige Vidnesbyrd baade om Biblens Sandhed og Kristelighed . . . under denne Bedrøvelse var det, jeg lærte at føle Menighedens Trang til et anderledes, sikkert, almindeligt og kraftigt Vidnesbyrd om det Herrens Ord, der ikke skal forgaa med Himmel og Jord, end nogen Bog eller al Verdens Boglærde kunde give, og da faldt der Skæl fra mine Øjne, saa jeg klarlig saa, . . . at vor fælles *apostoliske Trosbekendelse ved Daaben* er hele Kristi Menigheds Vidnesbyrd om sin Tro.“

Her har vi da, hævder Grundtvig, hvad der er sand Kristendom. Man kan afvise denne, om man vil, men udgive noget andet for Kristendom kan man ikke. Det er overhovedet een af Aarsagerne til den elendige Forvirring i Kristenheden, at man ideligt har sammenblandet de to Spørgsmaal: Hvad er sand Kristendom? Og: Er denne Kristendom Sandheden? Det første Spørgsmaal er rent historisk. Det andet er et Samvittighedsspørgsmaal.

Saa er da Kristendommen Jesu Kristi Liv, levende forplantet fra Slægt til Slægt gennem Aandens Vidnesbyrd i det Troens Ord, der ikke findes optegnet i Skriften — ihvorvel det atter og atter bevidnes af denne

— men lyder alle Dage i Menigheden. Det Ord er det, hvorpaa Menigheden byggede, længe inden det Ny Testamente blev til, og det er det Ord, hvorved den vil bestaa, selv om alle Bibler forsvandt fra Jorden. At sænke sin Sjæl i dette Ord, i denne Herrens *Historie*, giver alene den usvigelige Tryghed. Det er ikke, som mange spottende har sagt senere, en Række Paragraffer med Salighedsvilkaarene, men det er „Ordet, der skaber, hvad det nævner“, og levendegør Herrens Liv i hans Troende.

Hermed er da Grundtvig naaet til det kristelige Grundsyn, som man har kaldt „den kirkelige Anskuelse“, som han forkyndte til sin Død, og som han i mange Skrifter (som Pladsen her ikke tillader at komme ind paa) gentagende har uddybet og klaret.

I det samme Aar (1825), da Grundtvig fandt frem til det trygge Stade for sig selv og det menige Kristenfolk, udkom (i August) en Bog af den unge, højt-begavede theologiske Professor *H. N. Clausen*. Dens Titel var „Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus“.

Det er denne Bog, der blev Anledningen til den store Kirkekamps Udbrud. Thi her er den kristne *Menighed*, som nu for Grundtvig var bleven en levende Virkelighed, lufttiggjort til et Slags religiøst-filosofisk System, der alt som Tiderne gaar tænkes at kunne blive mere og mere fuldkommengjort. Kristendom bygger Clausen paa Ny Testamente. Men dette fremstilles derefter som et uhyre indviklet Skrift, selvmodsigende og mangelfuldt og derfor en Bog, som maa renses med kyndig Fornuft-Fortolkning, hvis Sandheden i den skal kunne udskilles.

Prof. Clausen er altsaa herved spekulationsmæssigt naaet til at sige netop det modsatte af, hvad Grundtvig havde erfaret sig frem til. Desuden taler Clausen som den høj lærde Mand, der fra sit Skrivebord skal vejlede det

fjærne, uoplyste Lægfolk, det, som Grundtvig var naaet til at føle sig som en levende Del af.

Grundtvig gennemlæste Bogens 850 Sider i et Par Døgn — og skrev saa i det næste Par Døgn sin navnkundige Bog *Kirkens Genmæle*.

Som Titlen siger det, er det den levende, historiske Menighed, paa hvis Vegne Grundtvig træder i Skranken. Han vil, for at bruge et Billede fra en af hans senere Salmer, i Herrens Hus „nedfeje de Vises kunstige Hjærnespind“ som det Edderkoppevæv det er.

Øg han erklærer straks i en Fortale Prof. Clausen for en „falsk Lærer, som misbruger det kristne Navn til, saa vidt han formaar, at forvirre og forføre Menigheden, stræbe at undergrave den Kirke, han udgiver sig for at ville tjene og befæste“.

Der er, allerede i Fortalen, en enestaaende Sikkerhed i Ordvalget. Det føles næsten voldsomt, at Grundtvig ikke blot har fundet et aldeles urokkeligt Stæde, men ogsaa, at han i Kraft af dette har vundet den levende Bevægelsesfrihed, der i sig selv næsten synes et Bevis paa, at han befinder sig i Sandheden.

Sjældent har en Bog vakt et saadant Røre som „Kirkens Genmæle“. Den reves bort og drøftedes overalt. Nu endelig var det da lykkedes Grundtvig at faa sin Samtid i Tale og at vække den ikke blot til Spot og Haan mod sig, men til alvorlig Modstand eller til taknemlig Tilslutning. Det følte trindt om, vel ikke mindst blandt de unge, men ogsaa hos gammeldags Kristne, at med dette Sværds slag indvarsledes en ny Tid, en Kamp-tid, hvori Menigheden med Guds Hjælp skulde lutres.

Øg det blev en saadan Tid; et bevæget Afsnit af dansk Menigheds Historie, som vi aldrig kan takke nok for. Vi staar i det endnu, og dets Dønninger vil sent ophøre at rulle iblandt os.

Men Prof. Clausen? Ja, han forstod aabenbart ikke noget af det hele. Han svarede slet ikke, men med-

delte — gennem Adresseavisen! — at han havde anlagt Injurieproces mod Grundtvig.

Overfor dette Raab paa Politiet i en alvorlig aandelig Sag, hævder Grundtvig, at han i sit Embedsløfte havde forpligtet sig til at bekæmpe falske Lærdomme efter sin bedste Overbevisning. Og dette er, hvad han her har følt sig tvungen til at gøre. — Hans Paastand blev afvist. Og han følte nu, at hans Plads ikke længere var i den Statskirke, der holdt Lovens Haand over dem, der forvirrede Menigheden, men forfulgte dem, der vilde forkynde det gamle Evangelium for de fattige i Aanden.

Tusindaaret efter Kristendommens Komme til Danmark med Ansgar var inde 1826. Grundtvig, hvis historiske Sans altid var levende, havde gjort, hvad han formaaede, for at Folket kunde stemmes til Højtid. Og det var blevet meddelt Præsterne, at de maatte gøre Pinsedag til Tusindaarets egentlige Festdag.

Stærkt bevæget i Sindet ved at skue tilbage over den danske Menigheds Historie fremdrog Grundtvig den gamle „Dagvise“ og skrev, beaandet af den, sin mægtige Salme *Den signede Dag*. Han lod den trykke til ligemed nogle andre Salmer, han havde digtet til Brug ved Gudstjenesten Pinsedag i Vor Frelzers Kirke.

Kort efter at dette Hæfte var udkommet, blev det ved en Kancelliresolution forbudt at bruge andre Salmer end den autoriserede Salmebogs!

Saa kunde Grundtvig ikke mere. Han indgav sin Afskedsbegæring. Og atter var han tjenstledig.

FOLKEHØJSKOLEN

Det var vel godt det gik, som det gik. Maaske var Grundtvigs Virksomhed i de kommende Aar ellers væsentlig kun faldet indenfor vort kirkelige Liv. Men han var jo, ligesom Absalon, mere end Præst. Han var ikke blot Kirkens men ogsaa Folkets Mand. Og nu tvinges han af Begivenhederne ind i det Arbejde, der var bleven afbrudt i Begyndelsen af Tyverne.

Det tør siges, at det Livsafsnit, han nu træder ind i (1826—39) blev en travl Arbejdsdag. Og hvad han i den fik udrettet for vort Folk, i Skole og i Kirke, er saa betydningsfuldt, at i hvert Fald de fleste Aandsarbejdere vil erkende, at den Mand maa have raadet over helt enestaaende aandelige og legemlige Kræfter.

Som allerede nævnt, fortsattes Kirkekampen. Her skal dog kun nævnes Grundtvigs vægtige Afhandlinger i *Theologisk Maanedsskrift Om sand Kristendom og Kristendommens Sandhed*.

Der indtræffer nu imidlertid noget, som i høj Grad tjener til at bringe nyt Gæringsstof ind i Grundtvigs Sind og virke stærkt foryngende paa ham. Det er de *Rejser til England*, som han med kongelig Understøttelse foretager omkring 1830.

Han havde taget haardt fat paa det historiske Studium efter Embedsnedlæggelsen. Og nu fik han Lyst til at gæste Englands Bibliotheker for dær at studere de gamle *Angelsaxers* hengemte og af de fleste glemte Papirer. Dels var han nemlig overbevist om, at Ang-

lerne, som i det 9. Aarh. kom sejlene til England og indtog det, egentlig var fra Danmark, og dels mente han, at disse samme Angler i Virkeligheden var „det ypperligste og mærkværdigste Folk i hele Middelalderen“. Dem var det især, der havde kristnet Norden, og dem var det, der havde reddet den gamle Dannelselse, efter at den blev husvild Syd paa.

Allerede i 1815 havde han oversat det gamle angelsaxiske Kvad *Bjovulfs Drapa* (der bl. a. fortæller om Lejres Kongeborg). Men nu vilde han for Alvor til Bunds i hele den angelsaxiske Litteratur, ikke mindst for i den at finde vort eget ældgamle Aandslivs Træk.

Og Grundtvig kom til England med kongelig Understøttelse. Han granskede, og han henryktes under Granskningen. Og det blev ham mere og mere ubegribeligt, at Englænderne lod disse Skatte ligge og samle Støv i Bibliothekerne. De skulde frem i Dagen, for Englands, for Nordens Skyld. Og saa længe forkyndte han dette i det fremmede Land, at man holdt op med at smile ad hans Iver, paavirkedes af hans Begejstring og hans dybe Indsigt — og virkelig satte det store Udgivelsesværk i Gang, som han, den fremmede, havde været den første til at pege paa. Ja, det var endda nær blevet ham, der skulde have ledet hele Foretagendet.

Men Grundtvig talte ikke blot med Englænderne om gamle Skrifter. Nej, han drøftede religiøse, folkelige, politiske Spørgsmaal med dem. Og da han kom hjem og atter satte sig til Skrivebordet, viste det sig, at nok havde Bøgerne lært ham meget derovre, men de levende Mennesker mange Gange mere. Han var blevet fyldt af Beundring for den engelske Folkekraft. Arbejdsdygtigheden, Virksomhedstrangen derovre havde slaaet ham, saa han ved Hjemkomsten næsten syntes, at hans Landsmænd ingenting bestilte.

Han maatte grunde over Aarsagerne til den engelske, mangeartede, travle Virksomhed. Og han kom til det

Resultat, at Englænderne især skyldte *den personlige Frihed* deres aabenbare Overlegenhed ikke mindst paa alle Aandens Omraader. Den politiske Frihed, de havde, tillagde han ikke særlig stor Betydning. Men dette, at man i England kunde *tro* og *tale* og *ernære sig* hæderligt som man lystede, det var en Hemmelighed, han havde opdaget og vilde lære fra sig i det Folk, han elskede, men som stadig sov, skønt det uimodsigeligt sad inde med store, ubrugte Kræfter. Det var jo tilmed maaske netop fra dette Folk Englænderne havde faaet, hvad der nu forbavsede Verden!

Det gærer og bruser i Grundtvigs Sind. Verden uden om ham er ogsaa ved at ændres. Julirevolutionen i Paris har bragt Bud fra de stærke Folkekræfter. Raabet paa fri Forfatning lyder overalt. Det knager i den gamle danske Enevælde. Kongen har maattet give Tilsagn om Sammenkaldelse af *Stænderforsamlinger*. Folkestemmen begynder at lyde i Danmark efter at have tiet i Aarhundreder. Det store Flertal af det danske Folk sover stadigt. Men mange har faaet Øjnene op og ser sig om i den begyndende Dag for at finde sig til rette. Hvem skal vejlede dem? Hvad kan det nytte at give politisk Frihed, naar Folk ikke aner, hvad de skal bruge Friheden til, fordi de intet kender hverken til sig selv, til deres eget Lands Historie og nuværende Kaar, ejheller til Loven for et sundt Menneskelivs Udfoldelse.

Grundtvig bryder sig foreløbig fejl om „det demokratiske“. For ham gælder det først og fremmest *folkelig Oplysning*. Saa kan vi altid snakke om Demokratiet. Og saa bliver dette ikke saa let til den blotte og bare fladtraadte Ligheds-Ørken. Derfor: nu gælder det at gribe ind med Daad og med Raad. Thi nu staar vi i en Skæbnetime for vort Folk.

Og hos Grundtvig modnes nu under alle disse Tanker den storslaaede Skole-Ide, han egentlig i mange Aar dunkelt havde kredset om: Ideen om en *folkelig*

Højskole, en *borgerlig Dannelsesanstalt*, hvor Folkets Ungdom, der ikke skulde være højlærde, kunde komme under Paavirkning af en dansk, borgerlig og menneskelig Oplysning paa Modersmaalet. Naar denne Oplysning meddeltes af Mænd med Kærlighed til Fædreland og Modersmaal, og som kunde føre det levende Ord ud fra en saadan Kærlighed, var Grundtvig forvisset om, at det danske Folk kunde blive et lysende Forbillede for alle andre Folkeslag i Verden.

Det er i det aandelige Stovværk, *Nordens Mythologi* (1832), at han første Gang udvikler sin navnkundige Højskoletanke.

Bogen indledes med et „Rimbrev til nordiske Paarørende“. Den, der engang har læst det med nogenlunde modtageligt Sind, især i de unge Dage, vil rimeligvis herigennem have modtaget Indtryk for hele Livet; og det uden Hensyn til, om han just forstod alle Digtets mythologiske Billeder. Eet var der i hvert Fald, som han tilfulde forstod: at her taler een af de myndigste, frieste og mest vidtskuende Aander, vort Folk har fostret. Her taler en Mand, som har pløjet „Tankens og Troens og Vidskabens Hav“ i Kamp med bjærghøje Braadsøer, og som under alt dette dybt har begrebet Grundloven for Kampen, der alene fører til det Maal, han vil naa — til Menneskelivet i dets Kraft og Fylde. Grundloven hedder *aandelig Frihed*. Og mod Grundtvigs Dristighed i Forkyndelsen af aandelig Frihed bliver det meste af, hvad vi til denne Dag har mødt, saare forsigtigt og næsten bedsteborgerligt!

Det er her de berømte Ord lyder:

Frihed lad være vort Løsen i Nord,
Frihed for *Loke* saa vel som for *Thor*,
Frihed for *Ordet* i Verdenen ny,
 som til sig selv det har skabt under Sky:
Tankens og *Troens* og *Vidskabens* Land . . .

Frihed for alt, hvad der stammer fra Aand,
som ikke ændres, men arges ved Baand . . .

Dette Løsen opgav han aldrig. Og paa Kirkens, Skolens og det politiske Omraade har han krævet det saa ubetinget efterlevet, at selv mange af hans Venner den Dag i Dag ikke har kunnet faa Mod til at følge ham.

Dog, kun med denne Frihed anerkendt kan, efter hans Erfaring, Kampen lykkelig føres for Livet mod Døden. Og Rimbrevet er som et mægtigt Stød i Luren, der indvarsler denne Kamp og kalder paa *Nordens Aand*, hvis Sejr kun er noget værd, naar den er vundet paa en Kampplads, hvor Sol og Vind mellem Thor og Loke er delt lige. Dær alene kan det levende Ord virke — den „fri og stærke Tale“, som i Danmark vaagnede med Steffens.

Idet han derefter, paa Prosa, skriver den egentlige Indledning til Mythologien, trækker han Grundlinjerne op for Folkehøjskolen, saaledes som denne foreløbig staar ham for Øje. Paa denne folkelige, nordiske Dannelsesanstalt bliver, hedder det, „Fædrelandet, med dets hele naturlige og historiske Beskaffenhed, henført til det virkelige Liv og Øjeblikkets Krav, den fælles Middelpunkt, hvorfra Anstalten grener sig i alle det praktiske Livs Hovedretninger; og hvortil den stræber at samle og forene alle borgerlige Kræfter. — Her skulde alle de af Statens Embedsmænd, som ej behøver Lærdom, men Liv, Blik, praktisk Duelighed, og alle de, der vilde høre til de dannede Stænder, have den ønskelige Lejlighed baade til at udvikle sig hensigtsmæssigt og til at kende hinanden. — Her vilde ogsaa Fædrelandets Litteratur gøre det Gavn og finde den Opmuntring, uden hvilke den er kun en snart udgaaende Pragtblomst; og medens Oplysningen gjordes frugtbar for Folket, vilde Folkelivet igen virke grødefuldt for Videnskabeligheden“.

I Mythernes „Sindbilledsprog“ aner han Grundtrækene i de nordiske Folks oprindelige Natur. Og Studiet af denne ældgamle Digtning kan blive et mægtigt Middel ikke blot til Indsigt i Fædrenes Livssyn men i vort Menneskelivs dybeste Hemmeligbeder. Thi de giver efter hans Mening en nordisk Livsanskuelse.

Og atter griber nu de ydre Begivenheder ind i hans Tanker og Studier paa en saadan Maade, at han i dem finder Bekræftelse paa, at han har Ret i sit Syn paa den oprindelige Danskhed og den „alt oplivende danske Folkestemme, som han har ledt efter i de gamle Skrifter. I 1835 aabnedes Stænderforsamlingen i Roskilde. At Grundtvig opmærksomt lytter efter, hvordan Folkestemmen lyder dær, er ligesaa selvsagt, som at han ikke lytter med kølig Kritik, men med varm Forstaaelse. Det gaar ham da ogsaa, som han skriver i et Brev; „Ved opmærksomt at følge Forhandlingerne i Danmarks gamle Hovedstad (Roskilde), som Du ved, jeg var ingenlunde forud indtaget for, fandt jeg efterhaanden, at trods den noksom kjeendelige Svaghed, Ukyndighed og Følelse af Juraens Overlegenhed var dog alt i Grunden saa ægte dansk og saa vidunderlig danneligt, at selv vor latinske Jura var ved at lade sig fordanske; og da herved Fordommen mod det hele som en farlig Efterligning eller Efterabelse af det fremmede var overvunden, saa jeg pludselig, at Danmark netop herved havde tilbagevundet sin oprindelige Forfatning og det paa den ubeskrivelig dejlige mageløse Maade, at det uindskrænkede Eneherredømme er *Folkets* og den offentlige Stemmeret *Kongens Gave*, saa den Væddestrid om at ramme Rigets Bedste her med Guds Hjælp skal føres, vil netop have de modsatte Følger af Spliden anden Steds, hvor baade Magten og Friheden er og maa betragtes og forsvares som et Rov.“

Og stærkere og stærkere tumler hans levende Aand med Skolespørgsmaalet, hvis lykkelige Løsning synes

ham eet med Danmarks, ja, Nordens Lykke. Han skriver, sidst i Trediverne en Afhandling *Om Nordens videnskabelige Forening*, hvor han først afviser Tanken om en kirkelig og borgerlig (politisk) Forening — den kirkelige, fordi den kun vilde gøre Statskirkerne mægtigere og fjerne os længere fra den sande *Religionsfrihed*, der for ham betyder: Frihed baade til at have, *hvad Religion man vil*, og til *slet ingen* at have — og den borgerlige, fordi Historien har godtgjort dens Umulighed.

I en Tid, hvor Studenterskandinavismen er ved at miste Fodfæstet i Virkelighedens Jordbund, staar Grundtvig altsaa med begge Ben fast plantet i denne. Og han hævder nu ud fra dette solide Stade, at den eneste Forening, der er ønskelig og tænkelig mellem Nordens Brødrefolk, er den „videnskabelige“ — dog, at han ved „ægte Videnskabelighed“ forstaar et Oplysningsværk, der ikke blot foregaar med sort paa hvidt, men „virker lyslevende paa vor Betragtning og Behandling af alle menneskelige Forhold, saa hvem der er videnskabelig forenede, stræber med forenede Kræfter at forsvare Livet og Friheden.“

Hvis man nu tror, at Grundtvig saa dog vel tænker sig et fælles nordisk Skriftsprog, da faar man at vide, at han er saa langt derfra, saa han endog profeterer om, hvad vor Tid har set opfyldes, at „ogsaa Norge for Alvor vil prøve paa at danne sig et (Skriftsprog) efter sit ejendommelige Tungeslag“.

Han foreslaar da, at Nordens tre Riger, naar de hver for sig har faaet sin egen Højskole med sit dybe folkelige Særpræg, skal oprette et stort fælles *nordisk Universitet*, (som han tænkte sig liggende f. Eks. i Gøteborg), Den danske Højskole skal ligge i Sorø, hvor *Absalon* byggede Klosteret, og hvor *Holberg* gav sine Godser til Oprettelsen af et frit Akademi.

Dog, hvorom altig er: „Det første Skridt eller Overgangen fra Døden til Livet er nu vist nok uden Sam-

menligning det vigtigste, og det er Indsættelsen af *Munden* og *Modersmaalet* i sine utabelige Rettigheder, saa „Pennens“ og „Latinens“ dødbringende Regimente kan blive brudt.

Det var vel ikke mindst for at vise, hvorledes han paa denne kommende Højskole tænkte sig *Historien* behandlet, at han, foruden de nævnte Skrifter og mange flere, stillede sig den vældige Opgave at skrive en *Verdenshistorie* — paa Grundlag af de bedste Kilder og et selvstændigt Studium af disse! Den blev saa omfangsrig og saa fuld af geniale Indblik i Tidernes Sammenhæng, at man med rette har anset denne Bog for Arbejde nok i et almindeligt Menneskes Levetid. Men for hans kæmpemæssige Arbejdskraft blev den kun en Brøkdæl af Helheden. Verdenshistorien er bygget paa hans ejendommelige Betragtning af Menneskeslægtens Udviklingsgang, der ligesom det enkelte Menneske har sin Barndom, Ungdom, Manddom og Alderdom.

Og alt mens han saaledes forbereder den folkelige Oplysning i Danmark og i Norden, føler han en altid stærkere Trang til selv at træde i *personlig*, levende Forbindelse med Ungdommen og prøve, hvad hans eget mundtlige Ord formaar.

Dog, ofte dukker den pinagtige Følelse frem, at han, det fri Ords Talsmand, jo stadig er under Politicensur (siden Dommen 1826), saa han egentlig slet ikke kan lade sine Ord flyve som de fri Fugle, han ligner dem ved.

Da dages det for ham i 1837. En Kreds af Unge opfordrede Grundtvig til at holde en Række historiske Foredrag for dem. Hvor gerne han sagde ja, maatte han dog afslaa deres Opfordring, da han følte det, som var hans Mund bunden tilligemed han Pen.

Nogen Tid efter indgav han imidlertid Ansøgning om at maatte blive fri for Politiofsynet med sine Skrifter. Prins *Christian Frederik*, der med Interesse

fulgte Grundtvigs Arbejde i Folket og i Kirken, støttede af al Magt Ansøgningen. Frederik den Sjette gav sit Minde. Og glad herover satte Prinsen sig hen og fortalte Grundtvig i et Brev, hvad der var sket.

Paa Grundtvig gjorde dette Budskab et meget stærkt Indtryk. Det var ham næsten, som havde han i samme Øjeblik faaet skænket al den Lykke, han kunde begære paa Jorden. Og fra hans dybt bevægede Sind trængte den Sang sig frem, som varmere og rigere end nogen anden synger Modermaalets Pris:

Moders Navn er en himmelsk Lyd
saa vide som Bølgen blaaner —

den Sang, som man kunde kalde *den danske Folke-Salme*, saa sandt som den, uden Hensyn til Forskel i Tro virkelig evner at forene, omslyngede af Modersmaalets Rosenbaand, alle dem, i hvem det danske Folks Aand rører sig.

Det er opfyldt af denne Aand, at Grundtvig saa det følgende Aar, paa Borchs Kollegium, begynder den Foredragsrække, som er blevet kaldt de første Højskoleforedrag i Danmark; den, han senere udgav under Titlen *Mands Minde*. I disse betydningsfulde Timer paa det gamle Kollegium, hvis Sal efterhaanden blev aldeles overfyldt af Tilhørere, lød Modersmaalet for første Gang, efter lange Tidens Dvale, med folkelig Myndighed, Mildhed og Lune. Hvad Grundtvig synger („Jyllands Rimkrønike“) om Danmarks Historie:

Det er helt underligt et Sprog
hun har, den Dane-Sage,
hun taler kun saa jævnt, og dog
saa snildt om gamle Dage,
et Spejl hun fører i sit Skjold,
hvor Nyaar sig med Hedenold
i Lignelse forene

det kunde staa som Overskrift over disse Taler, hvor Fædrelandets Historie levendegjordes af en Mand, for hvem dens Røst fra Barndommens Dage havde tonet med de hjemligste Klange.

Vi har et Vidnesbyrd fra en Tilhører om det Indtryk Foredragene gjorde. Han omtaler saaledes en Aften, 17. Oktober: Tilhørerne maatte staa langt ud paa Gangen og et Stykke ned ad Trappen, da selve Salen, der kunde rumme halvjerde Hundrede Mennesker, var fyldt næsten en Time, før Foredraget begyndte. Denne Aften fortalte Grundtvig om 1807 og kom ind paa sit Forhold til Willemoës, som han jo dette Aar traf paa Langeland. Da Grundtvig gik ned af Talerstolen, lød det i Forsamlingen: Skal vi ikke synge „Kommer hid, I Piger smaa“? Og under stærk Begejstring sang man denne danske Sang, hvori Grundtvig paa en Maade første Gang fandt sin ejendommelige Drapatone.

Da Steffens holdt de Forelæsninger i 1802, som jo ikke var uden Skyld i det, der nu var sket, blev der af gode Grunde ikke sunget. Den folkelige, historiske Fællessang var ikke til — skulde først skabes af ham, der da foreløbig sad hovmodig og akademisk kritisk blandt Tilhørerne og uden nogen Samfølelse med Folket derude. Nu var det unge Menneske modnet til Mand under usædvanlige indre og ydre Oplevelser. Og det, der trods alt havde tonet dybt i hans Sjæl, da han i Ungdommen hørte „Lynildsmanden“, var forlængst brudt frem i Sange, som Folket begyndte at vedkende sig, og nu, da han for første Gang talte til Folkets Ungdom, svarede den ham med en af disse Sange. Bedre Tak kunde han aldrig have drømt om, og at det nu var ved at „dages paa Marken“, var der ikke længere Tvivl om.

Aaret efter (1839) stiftedes *Danske Samfund*, hvor Grundtvig holdt de første Foredrag. Dette Selskab blev Moder til vore Foredragsforeninger.

SANGVÆRKET

Skønt vi i det foregaaende har været Vidne til en Frembringelseskraft og Arbejdsduelighed, der kunde tage Vejret fra de fleste andre, har dog langt fra alt det kunnet nævnes, som han fik fra Haanden i Tidsrummet mellem Embedsnedlæggelsen (1826) og Udnævnelsen til Præst ved Vartov (1839).

Et Arbejde, hvis Tilblivelse ogsaa hører hjemme i denne Periode, og som mange vil regne for det allerbetydningsfuldeste, er *Sangværk til den danske Kirke* (begyndt 1835)

I den danske Menighed er der gennem Grundtvigs Salmer ringet til Kirke med de ædlest Malme, og unge og gamle, Børn og Oldinge har ikke mindst her mødt den Forkyndelse, der med Sandhed kan kaldes den evangeliske, og ofte følt det, som om Livssolen selv i al sin Glans gennem disse Salmer sendte sine varmende Straaler til deres Hjærte.

Grundtvig var ikke egentlig *Digter*. En Digter er en Kunstner, der vil skabe Kunstværker. Og staar han midt i Livets Virkelighed, og ejer han Evnen til at se det væsentlige imellem det uvæsentlige, da vil Livet ogsaa tale gennem hans Kunst. Men ikke et Øjeblik taber han af Syne, at Kunst skal det være. Han føler sig, med Rette, forpligtet overfor Kunstens Lov, saaledes som den lever i ham, og han maa, i stort og smaat, forme sit Værk saaledes, at denne Lov om muligt sker Fyldest.

Men Grundtvig tænkte kun lidet paa dette. Den digteriske Evne ejer han endog i sjælden Fylde, men han stiller den helt i sit Arbejdes Tjeneste. Der er noget, han vil, noget han kæmper sig frem til. Snart siger han det i Prosa, snart slaar han over i det Sprog, som falder ham saa naturligt paa Tungen: Poesiens. Men han er altid Arbejderen, Vejbyrderen, og først og sidst Livets Forkynder. Han vil frem til Menneskeandens fri og glade Udfoldelse under Guds Naadessol. *Det* var han opfyldt af tidligt og sent — derimod ikke af nogen som helst kunstnerisk Opgave, og fordi det kun gælder for ham at faa *talt ud*, lader han *Formen* arte sig, som den kan. Det er bleven ham klart, at han bedst kan tale i Vers, naar han lader staa til, saa det som Elven fosser af Sted over Stok og Sten. Det straalere af Skønhed i hans Vers, men de uskønne Pletter mangler ikke. Alt kommer, som det kan, blot det kan blive sagt.

Men saa stor en Kunstner er han alligevel, at skønt han har skrevet Vers i Tusindvis, er Pletterne kun faa. Og naar det er Salmetonen, der lyder, da passer det paa ham selv, hvad han synger i en Salme:

Modersmaalet dybt sig bøjer,
 let og lifligt det sig føjer
 efter Herrens Tankegang:
 yndigt selv, men blødt derefter
 laaner Aand og Ild og Kræfter
 det af Sions Heltengang.

Og ingen Steds føles det som i hans Salmer, hvor inderligt det gælder ham selv, hvad han synger til sin Sjæl:

Og friest er dit Aandefang,
 naar dybt du drager det i Sang,
 saa højt i Sky det klinger.

Den danske Menighed staar i dyb Gæld til Præsten *Gunni Busck*. Blandt Grundtvigs Venner var han den, der bedst havde begrebet, hvad Grundtvig evnede som Salmedigter. Skønt han glædede sig over de andre Arbejder, maatte han dog stadig tænke paa Salme-sangen. Menigheden trælledede jo under den „evangelisk-kristelige“ Salmebog, der ikke var stort andet end Lærebogen paa Vers. Den Dag maatte vel komme, da Salmetvungen ophørte, og den vilde komme hurtigere, jo stærkere de ny og livsfriske Salmer bankede paa Kirkedøren.

Busck, der var en velhavende Mand, ønskede at stille Grundtvig økonomisk uafhængig i et længere Tidsrum, saa han helt kunde vie Salmerne sine Kræfter. Men det kneb haardt for ham at faa Grundtvig til at tage imod hans rundhaandede Tilbud. Tilsidst lykkedes det dog, og Grundtvig lejede Bolig ude paa Strandvejen midt i Sommeren 1835. Og mens han sad her med Udsigt over Øresund og Sællands Marker og Skove, begyndte han det Salmeværk, hvori vi atter og atter møder netop dette danske Landskab.

At Grundtvig ikke var taget herud for at holde Ferie, var tydeligt nok; han beredte sig nemlig straks til at gennemføre en Plan, som vel kun han overhovedet kunde tænke paa at give sig i Kast med. Han vilde give den danske Menighed det bedste af den Salmesang, som havde lydt trindt om i Kristenheden, hos Grækere, Romere, Englændere og Tyskere fra de ældste Tider til hans egen Samtid! Han giver sig derfor til at oversætte disse Salmer, d. v. s. han indoptager dem i sin Sjæl, beaandes af dem og gendigter dem derefter paa Dansk saaledes, at de helt og holdent er bleven vore. Af saadanne Salmer skal her blot nævnes: Hil dig, vor Fane, Kom, o Helligaand, Paa Jerusalem det ny, Hil dig, Frelser og Forsoner, Mindes vi en fuldtro Ven.

Dernæst bearbejder han vore egne gamle Salmer —

Kingos, Brorsons; men herom er vel nok de fleste enige, at denne Del af Grundtvigs Arbejde ikke ret er lykkedes for ham.

Og endelig er der saa hans *egne* Salmer. Af dem har han vel i alt digtet omkring 1400.

Nogle var blevet til før 1835. Grundtvig begyndte jo i Virkeligheden sin Salmedigtning allerede i 1810 med „Dejlig er den Himmel blaa“, altsaa som Julens og Børnenes Salmedigter, og han fortsætter gennem alle Kirkens Højtider, og det med Salmer, der gør ham værdig til at kaldes baade Julens, Paaskens og *Pinsens* Sanger. Ja, han blev hele Kirkeaarets — og han blev Salmedigteren, der følger Menneskelivet gennem alle Hovedafsnit fra Vuggen til Graven. Han sætter Bibelen paa Vers, baade det gamle og det ny Testamente. Gennemtrængt af Bibelens Aand og Sprog formaaede han i Sang at genfortælle dens Hovedbegivenheder og levendegøre dens Hovedskikkelser, saa det trygt kan siges, at mangfoldige Mennesker væsentlig gennem hans bibelhistoriske Digtning har tilegnet sig Bibelens dybeste Indhold. Især gælder det om mange Unge, der maaske har vanskeligt ved at læse i Bibelen, at han har læst den for dem og udsnæltet dens Rigdomme til dem. Og om ligesaa mange gælder det vel, at da han først havde udsunget, hvad han saa', kunde de bagefter gaa til Bibelen og selv begynde at opdage dens Skatte.

Det blev sagt i en Anmeldelse af Sangværket, at i Grundtvigs Salmer kommer „Patrioten“ for stærkt frem. Det vil jævnerne udtrykt sige, at man i Grundtvigs Salmer stadigt mindes om, at Digteren er en *Dansker*. Og dette er sandt. Ja, man kunde endogsaa sige, at det maaske i Grundtvigs Salmer først ret gaar op for en, *hvor* dansk han er, siden han ikke engang her kan se bort fra sit Fædreland og dets Historie. Den sædvanlige Opfattelse af Salmer er vel den, at vi her kun skal møde det almenkristelige, den Aand og

den Tone, som paa en Maade er ens overalt i Kristenheden. En Salme skal, naar Sprogvanskelighederne er overvundne, kunne forstaas lige godt i Danmark og Spanien. Der er i Følge denne Opfattelse ikke noget, der hedder *dansk* Kristendom, altsaa er der heller ikke noget, der hedder dansk Salmesang i den Forstand, at man atter og atter nødes til at tænke paa Danmark.

Hvis dette Syn paa Salmedigtning er rigtigt, har Grundtvig forsyndet sig meget; men hvis man mener, at Kristendommen netop skal bringe Menneskelivets Rigdom for Dagen, da forstaar man ogsaa, at naar en dansk Mand er Kristen, saa er det naturligt, at da først kommer alle de Skatte, han i Følge sin Folkenatur ejer, helt og fuldt til Gennembrud.

Og saaledes netop hos Grundtvig. Fra sin tidligste Ungdom havde han elsket Danmark og nordisk Aandsliv. Han havde fordybet, ja, forelsket sig i det gamle hedenske Vikingeliv og i Middelalderens Digtning. Og Danmarks Historie optog ham gennem Aarene stærkere og stærkere. De ædleste menneskelige Klange af vort Aandsliv gennemtonede hans Sjæl. Naar han sang sine Salmer, gik disse Klange naturnødvendigt sammen med Salmernes.

Det var jo dette, i Danmark hjemmehørende, Menneske, der vilde frelses i Kristentroen — frelses ogsaa for at alle hans folkelige, menneskelige Rigdomme kunde eviggøres.

Det virker derfor ogsaa ofte i Salmerne, som har Grundtvig hentet Nordens aandelige Klenodier frem, baaret dem ind i Kirken og lagt dem paa Altret for dær at faa dem viede. Hvem mindes ikke „Borgen saa prud og grand med Gammen i gyldne Sale“ (fra „Den signede Dag“). Men den Borg straalte først i „Vølvens Spaadom“:

En Sal jeg ser,
ej er Solen saa skøn,

tækket med Guld,
 paa Gimle den staar.
 Glade skal dær
 de gode bo
 i evig Fryd
 evindeligt.

I dette Vers har Grundtvig set den i sin Ungdom, og nu bliver den for h m det mægtige Billede paa Guds Riges Himmelborg.

Overhovedet gælder det, at han har hentet nogle af sine uforglemmeligste Billeder netop fra det gamle nordiske Hedenskabs Kvad. I hans Salmer bøjer da Nordens K mpeaand sig for Menighedens Aand og tjener den med sin  dlestes Kraft. Og Middelalderens Folkeviser bringer os i hans Salmesang sit danske Guld. Saaledes Visen om „Harpens Kraft“, hvor han har fundet Omkvædet „Strængen er af Guld — saa lifligt leged han for sin Jomfru“. Hvad g r det, at denne Vise er dybt hedensk i sit Udspring. Handler den ikke om Aandens og Kærlighedens Sejr! Og han digter saa Salmen „Guds Menighed syng for vor Skaber i L n“ med det Vers, der kan staa som et fuldendt Udtryk for, hvorledes denne gamle Folkepoesi smelter tjenende sammen med den kristelige:

Slaa Harpen, Du fromme Salmist paa Jord,
 — Strængen er af Guld —
 for Jesus, vor Konge, Guds levende Ord.
 — Saa lifligt vi lege for Herren.

Og hvor vi færdes i hans Salmers Rige, faar vi Glimt af vort danske Landskab. Bøgen springer ud, B lgen ruller mod Stranden, Kornet staar der med Aks i Vang — og Dannebrog vajer over det hele:

Vaj nu Dannebrog paa Voven,
 rul nu Bølge himmelblaa,
 spring nu ud hver Bøg i Skoven,
 sjunger alle Fugle smaa . . .

saaledes begynder en Paaskesalme.

Det er altsaa sandt, hvad han skrev, den kritiske Anmelder. Grundtvig *er* uimodsigeligt Danskeren, der synger Gud en Lovsang paa Modersmaalet, det, hvori Folkets og Fædrenes Aand lever. —

Og Grundtvig er *Menighedssangeren*. Oftest siger han *vi*; thi han synger sammen med de andre i det store Fællesskab af „Helgen her og Helgen hisset, der er i *samme* Menighed“. Det er jo ogsaa dær han selv har følt Salmesangens Vidundermagt. Her har han oplevet, hvad han aldrig glemmer, Højtidsstunder, der stiller alle andre Dage i Skygge: nej, der er intet der kan ligne een Dag af dine, som vi dem nød,

„naar *under Sang* med dit vingede Ord
 Sjælen af By over Stjernerne foer.“

I KIRKEN OG PAA RIGSDAGEN

Lige siden 1831 havde Grundtvig haft Adgang til at prædke i en af Københavns Kirker. Aaret forud var der nemlig sket Henvendelse til ham fra Venner, der ønskede at danne en fri Menighedskreds om ham. Planen var først at samles hos Grundtvigs ivrige Vaabendrager, Jakob Christian Lindberg, paa Kalkbrænderivej. Men dette gik Grundtvig kun nødtigt med til. Han blev aldrig nogen Ven af „gudelige Forsamlinger“, men frygtede det Farisæervæsen, som efter hans Mening let vilde trives i saadanne Kredse.

Det blev saa til, at Grundtvig skulde ansøge Kongen om Tilladelse til at prædke til Aftensangsgudstjeneste i Frederiks tyske Kirke paa Kristianshavn. Og denne Ansøgning blev efter nogle Vanskeligheder bevilget. Dog maatte han ikke forrette hverken Daab eller Nadver.

I syv Aar samledes der nu her en Menighed om ham, væsentligt bestaaende af Smaahandlende og Haandværkere.

Men det var naturligvis baade for ham og dem et meget stort Savn, at de ikke kunde samles om Døbefont og Nadverbord. Og som Tiden gik, blev dette for Grundtvig helt uudholdeligt. Især nu, da hans egne Børns Konfirmation nærmede sig. Han indsendte da atter en Ansøgning om at maatte forvalte Sakramenterne i sin Menighedskreds. Og den var vel blevet

bevilget, hvis ikke Sællands Biskop, *J. P. Mynster*, i sin statskirkelige Snæverhjørtethed og dybe personlige Modvilje mod Grundtvig havde sat sig derimod af al Magt. Til Trods for, at Grundtvig overvandt sig til at gaa den ubehagelige Gang til Mynster for at tale med ham om Sagen, var og blev han lige bitter og fjendtlig. Og Grundtvig forlod ham i Vrede.

Det var Nytaarsaften 1838. Grundtvig vandrede om ad „Kongens Have“ for at genvinde sin Ro. Der var tilsyncladende saa lidt Haab for ham. Da hørte han med eet Spurvene kvindre lystigt i Trætoppene. Og i hans modtagelige Sind svarede det igen. Inden Grundtvig vidste af det, var Nytaaret begyndt at melde sig i hans Hjerter. Og Haabet med det. Saa gik han hjem — og skrev sin kendte Sang.

Hvad kvidrer I om, I Spurve smaa
saa sent i Kongens Have . . .

Spurvene fik Ret, thi ganske vist modtog han kort efter Afslag paa sin Ansøgning, men hen ad Foraaret fik han Bud fra Kongen, at han burde søge *Vartov* Hospitalskirke. Det var Prins Christian og hans Gemalinde, *Caroline Amalie*, der altid fulgte Grundtvig med venlig Opmærksomhed, som her stod bagved. Og allerede 28. Maj 1839 kaldedes han saa til Præst ved Vartov, hvor han virkede til sin Død, 1872, altsaa i en hel Menneskealder.

Da Grundtvig i 1826 nedlagde sit Embede, tydede intet paa, at der skulde blive Udvej for blot den ringeste Smule Frihed indenfor Statskirken. Men Tiden var nu ved at blive en anden. Grundtvigs Kamp for „en fri Statskirke med en fri Menighed“ — en Statskirke, hvor der var *Frihed for Præsterne* til frit at forkynde Evangeliet efter bedste Overbevisning og *Frihed for Menigheden* gennem Sognebaandets Løsning til at

lade sig betjene af de Præster, man ønskede -- denne hans utrættelige Kamp var nu ved at bære Frugter. Spørgsmaalet om Sognebaandets Løsning var endogsaa rejst paa Stænderforsamlingen i Roskilde. Og blev end Forslaget her forkastet, var det dog tydeligt, at det havde djærve og varme Venner, og at Modstanden mod det svækkedes. Aabenbart kunde denne Frihedslovs Gennemførelse ikke lade vente saa grumme længe paa sig.

Under disse Foraarstegn i Kirken kunde Grundtvig derfor atter gaa ind som Præst. Og især ved Vartov. Blandt de gamle Hospitalsmænd og -koner var han stillet langt friere end andet Steds. Det havde tidligere pint ham at forrette Daab og Nadver for dem, der kun kom af Skik og Brug. Fra den Slags Statstjeneste var han nu i alt væsentligt fri. Og her i Vartov kunde saa, i en Slags Frimenighed, alle de samles, som virkelig ønskede ham til deres Præst.

Tilmed kunde han her tage sig adskillige Friheder i Gudstjenesten. Han kunde saaledes bruge sine egne Salmer uden stor Fare for, at der nu vilde blive nedlagt Indsigelse. Og dette var ham en saare vigtig Sag. Til Julen 1845 lod han derfor trykke et lille Hefte, hvori blandt andet fandtes: Et Barn er født i Betlehem og Lovet være du, Jesus Krist.

Bispen turde aabenbart ikke sige noget. Det var ikke længere helt ufarligt at skride ind mod Grundtvig. Og til Paasken 1846 kom der igen et lille Hefte med: Tag det sorte Kors fra Graven og Han, som paa Jorden bejler.

Dermed var Begyndelsen gjort til Vartovs egen Salmebog, *Festsalmerne*, som Menigheden dær benytter den Dag i Dag.

Men fordi Grundtvig blev Præst ved Vartov, var han ikke til Sinds at nedlægge sine *folkelige* Vaaben.

Og i den følgende bevægede Tid ser vi da ogsaa hans Navn overalt, hvor der skal slaas et Slag for Frihedens og Folkelighedens Sag. Det gælder for ham i Fyr-
rerne og senere hen at føre de Tanker igennem til Sejr, hvis Forberedelse og Vækst i Folket især skyldes ham.

Saaledes ser vi ham i 1844 paa *Skamlingsbanken* ved det navnkundige Folkemøde den 4. Juli. For Grundtvig blev denne Dag et straalende Minde.

Han havde været legemligt syg i det tidlige Foraar. Men Sygdommen slog sig efterhaanden paa hans Sind, der en Tid næsten helt formørkedes. I pinefulde Anfægtelser, der mindede om 1810, var han ofte ved at tvivle om sin Sjæls Frelse. Hans Slægtninge fik ham da bort fra Hovedstaden ud paa en Rejse omkring til gamle Venner. Maaske var det ogsaa dette, der hjalp. Hos Vennen Gunni Busck ude ved Skarritsøen, fandt Grundtvig den samme Tone, som han havde nynet for sig selv i 1810 i „Dejlig er den Himmel blaa“; men nu var den inderlig uddybet. Det var Sangen *Sov sødt, Barnlille*, som Busck i denne Stund maatte nedskrive, mens Grundtvig fremsagde den for ham.

Ikke længe efter var han helt rask igen. Og da Orla Lehmann paa de Nationalliberales Vegne indbød ham til at tale ved Folkemødet paa Skamling, sagde han med Glæde ja.

Det var *den danske Sag* i Sønderjylland, der havde nærmet de Nationalliberale til Grundtvig.

1842 havde P. Hiort Lorenzen som bekendt talt Dansk i den slesvigske Stændersal. Et mægtigt Røre var vakt. Og snart overskyggede Spørgsmaalet Dansk og Tysk alt andet. At Grundtvig ikke tav, er selvsagt.

Kong Christian den Ottende, der gerne vilde mægle mellem sine danske og tyske Undersaatter, havde været meget uheldig i Hiort Lorenzens Sag. Han havde ud-

stedt det saakaldte Patent (Marts 1844), der i Virkeligheden satte det danske Sprog ned i en lavere Klasse, idet Patentet kun tillod *de Stændermænd* at tale Dansk, som ikke kunde Tysk. Harmen herover var almindelig baade i Sønderjylland og Kongeriget, og en Kreds af Mænd indbød derefter til en Folkefest paa Skamling, hvor Folkestemningen kunde give sig et kraftigt og klart Udtryk.

Skønt Grundtvig stod i nært og venligt Forhold til Kongehuset, var han dog ikke et Øjeblik i Tvivl om, hvor hans Plads var i denne Sag.

Han følte vel ogsaa, at han ved et Folkemøde som dette i en stærkt bevæget Tid vilde faa en enestaaende Lejlighed til at faa sit Folk i Tale. Her kunde han sige alt det, han som Dansker havde paa Hjærte, ja endog samle det i et inderligt Velkommen til den Folkeoplysning, han tidligt og sent havde virket for; thi blandt meget andet glædeligt i Sønderjylland var ikke mindst dette, at *Folkehøjskoletanken* dernede var ved at blive til Virkelighed. Samme Aar som Hiort Lorenzen talte Dansk, havde 14 Sønderjyder indbudt til Aktietegning i en Højskole, hvis Maal først og sidst skulde være at styrke Danskhedens Sag. Og de „Liberale“ i Kongeriget som hidtil havde rynket paa Næsen ad Grundtvigs Højskolesnak var nu under Begivenhedernes Gang blevet *national-liberale*, dansk frisindede, og Piben havde faaet en anden Lyd i deres Hovedorgan, „Fædrelandet“.

Grundtvig sejlede da nu til Skamling som „Det skandinaviske Selskab“s Gæst om Bord paa Dampskibet „Christian d. VIII.“

Festen paa Skamling blev en historisk Begivenhed, for Grundtvig og for hele vort Folk. Over 10,000 Mennesker havde givet Møde i det dejligste Sommervej. Først talte den sønderjydske Bonde *Laurids Skau* om Sprogpatentet. At Grundtvig under hans Tale er

bleven varm om Hjertet, kan man se af de Ord, hvormed han indledede den senere trykte Gengivelse af sin egen Tale. Han skildrer begejstret den „klarhimlede Torsdag . . . mellem Skamlingsbankerne, da *Bonde sønnen* fra Sommersted Laurids Skau soleklart beviste, hvad jeg rigtignok ikke tvivlede om, men hvad de fleste hidtil fandt mere end tvivlsomt: beviste, at Danne mænd kan faa langt mere *Dannelse* paa deres *Modersmaal* end paa Latin og Græsk og paa det underlige mesopotamiske Sprog, som de skolerette „Latinere“ kan udenad paa deres Fingre . . .“

Bedre Indledning til sin egen Tale kunde han ikke faa. Og da han, lige efter Laurids Skau, traadte frem paa Talerstolen, var han ogsaa i Aande som maaske aldrig før, og Ordene fløj fra hans Læber. Ja, siger han selv: „aldrig har jeg fundet det fuglevingede Ord saa let, saa flydende, saa kækt, saa forvovent og saa lykkeligt paa mine Læber som mellem Skamlingsbankerne, saa det kostede kun Overvindelse at holde op . . .“

Han talte i fem Kvarter, siger „Fædrelandet“ og tilføjer, at det ikke vil prøve paa at gengive dette Foredrag, hvor „nordisk Mythologi og nordisk Historie, stortartet Lyrik og populær Munterhed, Sejrsforvisning og polemisk Skaanselløshed blandede sig paa den for Grundtvig ejendommelige Maade“¹⁾.

I denne Tale, hvis Text var Glæden over Danskhedens Opvaagnen, manede han kraftigt Nordslesvigerne til at rejse en Højskole i deres Midte, „som er Skamlingsbanken, er Dannemænds Forsamling her, eders Fædres Stovværk og Danmark værdig.“

¹⁾ Min Fader var med paa Skamling. „Jeg var kun en fjortenaars Dreng“, har han fortalt mig, „og jeg forstod kun lidt af Talens Indhold. Men Grundtvigs Skikkelse, Stemme, Begejstringen, der var over ham — ait dette bevirkede, at da han holdt op, syntes jeg, han skulde være blevet ved.“

Festen fik for Grundtvig et stemningsfuldt Efterspil paa Sejlturen hjem i Sommernatten. Udfor Sællands Odde, ved Willemoës Grav, istemte de unge ombord paa Skibet „Kommer hid I Piger smaa“, og Grundtvig fremsagde den berømte Gravskrift, han i længst forsvundne Dage havde digtet til Heltenes Mindesten. Sang og Tale afvekslede ned gennem Sundet, til Skibet naaede København.

Men Dronning Karoline Amalie, som ellers var Grundtvig en trofast Veninde, blev vred paa ham for hans Deltagelse i dette Møde. Grundtvig sendte hende et djærvt og aabenhjærtigt Brev, som hun ikke svarede paa. Og det varede en Stund, inden det gamle gode Forhold blev genoprettet mellem dem.

Men snart ser vi dog atter Grundtvig ved Hove, ivrigt virkende for sin store Højskoleplan, som Kongen tydeligt nok var ikke saa lidt optaget af.

Det var jo Grundtvigs Mening, at der i Sorø skulde rejses et Slags folkeligt Universitet. Atter og atter havde han slaaet til Lyd herfor. Og ved Kristian den Ottendes Tronbestigelse styrkedes hans Haab om en snarlig Virkeliggørelse.

Men skønt Kongen og især Dronningen var optagne af hans Ideer, gik det dog kun langsomt. Modstanden blandt Majestætens Raadgivere og blandt de fleste „Dannede“ var naturligvis stærk.

Og da der saa endelig kom en kongelig Resolution om Sagen, var det hele endt i et „Kompromis“. Der skulde, hed det, i Sorø oprettes en højere Læreanstalt for „Realvidenskaberne“, hvor man bl. a. kunde erhverve sig Kundskaber i Fædrelandets Sprog, Historie, Statistik, Statsforfatning og i Landøkonomi. Og Adgangen hertil skulde staa aaben ikke blot for dem, som vilde afslutte med en Eksamen, men ogsaa for andre, som maatte ønske at bivaane Forelæsningerne o. s. v.

Dette var jo ikke helt, hvad Grundtvig havde krævet. Alligevel, det var dog et Skridt i den rigtige Retning. Derfor gnavede han ejheller derover, men hilste Resolutionen i et Lykønskningsskrift. I dette finder vi adskillige Udtalelser, der senere er blevet vejledende for den danske Højskoles Mænd. Saaledes skriver han, at en af de værste Fejl ved vort saakaldte Realskolevæsen er dette, at Eleverne let bliver videnskabelige Fuskere, i Stedet for arbejdsduelige Folk. „Det man derfor ved enhver folkelig Højskole maatte ønske, var, at alle de Ungersvende, som kom der, allerede kendte en Syssel i Livet, som de havde Lyst og Lejlighed til; og hvad Højskolen allenfals maa arbejde paa er, at enhver kan *vende tilbage til sin Dont* med forhøjet Lyst, med klart Blik over de menneskelige og borgerlige Forhold især i hans Fædreland, og med en glædelig Følelse af det folkelige Fællesskab.“

Kongen, der med Begærlighed skal have „slugt“ Skriftet, forhandlede nu atter med Grundtvig om Sorø-Skolen. Og Nytaarsaften udsendtes igen et Reskript om Skolens Ordning. Utvivlsomt er det paavirket af Henstillinger fra Grundtvig.

Saaledes var da denne store, for hele Folket betydningsfulde Dannelsesanstalt ved at træde ud i Livet. Da, tre Uger efter, dør Kong Kristian den Ottende. Og dermed sank ogsaa Sorø-Skolen i Graven.

Men Grundtvig, der sjældent tabte Modet, fandt heller ikke denne Gang nogen særlig Grund dertil. Hans Højskoletanke var jo desuden andetsteds i Landet brudt igennem. Og han syntes at kunne mærke paa alt, at denne Form for Oplysning nu optog mange Sind og sikkert vilde vinde frem, fordi Tiden og Forholdene saa uimodsigeligt krævede den.

Med Frederik den Syvendes Tronbestigelse i 1848 begynder først ret det danske Folkestyres Historie.

Kravet om en fri Forfatning var nu rundt om blevet saa bydende, at der ikke gaves nogen Vej udenom. Da Kong Frederik afskedigede sit gamle konservative Ministerium og af „Mænd fra Gaden“, som det hed, dannede et nyt liberalt, var Enevældens Dage ude ogsaa i Danmark.

Allerede i Efteraaret, samme Aar, udskreves der Valg til den Rigsdag, hvor Folkets egne Tillidsmænd skulde enes om en folkelig Forfatning.

Skønt Grundtvig nu var godt paa Vej mod de Halvfjerds, følte han det dog som sin Pligt at være med her, hvor der paa saa mange Maader skulde træffes afgørende Bestemmelser for det Folks Fremtid, hvis Sag altid laa ham saa alvorligt paa Sinde.

Han havde aldrig svoret til den „Konstitution“, som de Nationalliberale arbejdede for. Han var af den Mening, at „den almindelige Valgret og Valgbarhed langt lettere kan føre til Vrimlens end til Folkeaadens Herredømme“. En enevældig Konge, der ligeoverfor sig har „et Folkeraad med fri Stemme“ over alle Rigets Anliggender“, var i Virkeligheden hans Ideal. Og han var kommet til det Resultat, at Stænderindretningen efterhaanden kunde blive en „Forfatning“, der i nogen Maade svarede til dette Ideal:

Kongehaand, og Folkestemme,
begge stærke, begge fri . . .

Dog saa han naturligvis nok, at det foreløbig ikke ret var blevet til noget med Stænderinstitutionen. „Folkestemmen“ ytrede sig for lavmælt! Men det kom vel kun af, at Folkets *Oplysning* var for ringe, den, som skulde vække Fædrelandskærligheden, saa Folkets Tillidsmænd traadte frem, grebne af Lyst til at skabe Fædrelandet de bedste Kaar og med den Myndighed,

som Kærligheden giver, til frit og overbevisende at tale dets Sag.

Kan det saaledes her ved første Øjekast se ud, som var Grundtvig mere konservativ end de Nationalliberale, saa viste det sig jo, at hvor det gjaldt *virkelig* Frihed, sakkede disse langt bagefter ham, saa han under Grundlovskampen og senere i Treserne kom helt ud paa yderste venstre Fløj i sin utrættelige Iver for at skaffe Folket *den* Frihed, som for ham var langt den vigtigste — den aandelige Frihed og den personlige Frihed overhovedet, saaledes som han havde mødt Grundtræk af den i det engelske Folk. Blot Friheden sikredes til at tro og tale, som man vil, og hæderligt ernære sig, som man bedst kan det („Ophævelse af alt, hvad der svækker og indskrænker nyttig Virksomhed“ skriver Grundtvig i Brev til P. Rørdam) var Regeringsformen ham temmelig ligegyldig. I de Nationalliberales Grundlovsforslag fandt han tilmed saa meget fremmedartet, der ikke syntes ham at passe bedre til den danske Folkenatur, end de ny „mesopotamiske“ politiske Fremmedord passede sammen med vort gamle Modersmaal. Tilmed vilde disse Liberale jo slet ikke for Alvor noget *Folkestyre*. Nej, de ønskede „Intelligensens“ Overmagt, den Intelligens, de hentede sig i den udanske latinske „sorte Skole“. Han derimod ønskede Danmark styret i Pagt med Folkets egen Aand, der, blot den vækkes, vil ytre sig kraftigt selv i den ringeste Hytte.

Det viste sig jo ogsaa, at da de Nationalliberale skulde tage Følgerne helt ud af deres frisindede Teorier, havde mange af dem nær ladet den almindelige Valgret i Stikken, og da der tilsidst afstemtes om Grundloven, vilde Grundtvig ikke deltage — thi den almindelige Valgret var jo i denne Lov ikke ført *helt* igennem! Og skulde vi endelig den Vej ud, da var det kun at vise Folket Mistillid, hvis man satte omend blot det ringeste Penge-

privilegium ind (saaledes som det jo skete gennem Valgbarhedscensus til Landstinget).

Der var et andet Hovedspørgsmaal, hvor han var dybt uenig med Fyrrernes Frihedsparti, det var deres *Ejderpolitik*. Grundtvig gennemskuede det romantiske i denne urimelige Hævden af, at Danmarks Rige gik til Ejderen. Han vilde her af al sin Magt modarbejde det nationalliberale Standpunkt og kæmpe for sin realistiske Opfattelse, at Danmarks Grænse kun gik saa langt, *som det danske Modersmaal tales og elskes*. Syd-slesvig var og blev tysk. Og det vilde være en folkelig Forbrydelse og en skæbnesvanger politisk Dumhed at tvinge dets tysksindede Befolkning ind under dansk Styre. Nej, man burde foreløbig lade Spørgsmaalet om, hvor Grænsen gik, staa hen; styrke det danske Folkeliv i Sønderjylland af al Magt og saa lade *den fri aandelige Styrkeprøve* afgøre, hvor langt ned det danske kunde hævde sig. Skarpe Grænser her nede, hvor Sprogene mødes, er ikke af det gode. Jo længere vi kan vente med at drage dem, des bedre. —

Naar Grundtvig ønskede at komme ind paa den grundlovgivende Rigsdag, maatte han da i alt væsentligt danne sit eget Parti. I Virkeligheden blev han ogsaa den store „Løsgænger“, der gik sine egne Veje. Eller rettere: han blev i sjælden Grad det danske *Folks* og ikke noget enkelt Partis Talsmand paa Tinge, saaledes som han var det uden for.

Han havde ved selve Valget i Oktober stillet sig i Nyboder, hvor imidlertid „Holmens faste Stok“ ikke var helt dristig ved at sætte ham ind i Stedet for den Søofficer, der var hans Modkandidat.

Alligevel kom han ind, idet han stillede sig ved Omvalget i *Præstø*, hvor den sølle Væver Hans Hansen havde besejret selve Professor H. N. Clausen, men derpaa havde fundet det raadeligere at trække sig ud af det hele, efter at hans ikke helt pletfri Fortid var bleven offentlig kendt.

Grundtvig fik paa Rejsen til Præstø Underretning om, at hans gamle Konfirmand, nu Sognefoged i Udby, Jens Jensen vilde stille sig imod ham. Fra sin gode Ven, P. Rørdam i Mehrn, havde Grundtvig faaet Brev om, at det i disse Tider, hvor Bonde og Herremand stod saa skarpt imod hinanden, var et Spørgsmaal, om han burde tage ind paa Herregaarden Nysø, hvor han altid var en kær Gæst.

Men Grundtvig kunde ikke tage den Slags Hensyn. Ja, han kom endog næste Dag, Valgdagen, kørende til Præstø i Herremandens Ekvipage.

Forøvrigt var hans Sind stærkt bevæget: vilde hans kære Sydsællændere, vilde de danske *Bønder* vrage ham, der saa ofte havde talt deres Sag? I saa Fald blev der Jubel hos Modstanderne, og Spotten vilde sikkert hvisle ham om Ørene i lange Tider.

Men hans Tale var upaavirket heraf, mild og munter og tillidsfuld. Og da Jens Jensen fik Ordet, blev han midt i sin Tale bevæget og erklærede, at han ikke kunde staa i Vejen for sin gamle Præst. Derfor vilde han nu trække sig tilbage og opfordre alle sine Vælgere til at stemme paa Grundtvig. Og saaledes valgtes Grundtvig med 600 Stemmer mod 11.

I Præstø havde Grundtvig kort og godt svaret paa det Spørgsmaal, som han mente enhver af hans Vælgere burde stille ham: Hvad vil N. F. S. Grundtvig paa Rigsdagen? „Jeg vil lægge et *dansk Ord* i Laget med“. Og „hvem der skal føre et ægte dansk Ord paa vor Rigsdag, han maa ikke blot stræbe at lære de Lærde af med Pluddervælsken og at sætte Mod i Bønder og Borgermænd, saa de tager Bladet fra Munden; men han maa ogsaa baade kunne og turde vove paa, at slaa en forsvarlig Bom for alle de tyske og franske og latinske Griller . . . da danske Folk unægtelig har Ret til i deres eget Land, i deres gamle danske Fædreneland at faa alting, selv de lærde Herrer og deres kloge Tanker, til at gaa efter det danske Folks Hoved og Hjærte.

... De lærde Herrer . . . har ført mange vildfremmede Ting ind i Udkastet til det danske Riges Grundlov, og alt, hvad der nu passer til Danmark og det danske Folk som en Knytnæve til en blaat Øje, det maa jo, naar det skal gaa godt, fejes ud den samme Vej, som det kom ind“.

Man behøver heller ikke at lede længe i hans Rigsdagstaler, før man hører denne danske Røst, der snart muntert og mildt, snart alvorfuldt og strengt gennemtoner Forhandlingerne. Og den samme Røst lyder udenfor Tinget i hans lille mærkelige Ugeblad, *Danskeren*, hvor han fra Martsdagene 1848 og til Slutningen af 1851 siger sin Hjærtens Mening baade paa Vers og Prosa.

Foruden det, der allerede er fortalt om Grundtvigs danskfolkelige Politik, skal nogle af hans Udtalelser ved bestemte Lejligheder under Rigsforsamlingen fremdrages. Med de fleste af sine Meninger stod han temmelig ene. Hans Syn paa Sagerne var saa fuldkommen frit og uhildet af uvedkommende Hensyn til Højre- og Venstre, at Tilhørerne ofte stirrede aldeles uforstaaende paa ham.

Mest ubegribelig forekom han dem vel under Forhandlingerne om *den almindelige Værnepligt* i December 1848. Roligt tager han her Følgerne helt ud af sin Frihedsforkyndelse og fordømmer den almindelige Værnepligt i de haardeste Ord. „Naar jeg taler imod den saakaldte almindelige Værnepligt“, hedder det i *Danskeren*, „da er det visselig, hvérken fordi jeg er ligegyldig ved Fædernelandets Værn, eller fordi jeg har mindste Tvivl om, at det ligesaa vel er alle Danemænds hellige Pligt, som det er deres umistelige Folkeret, at forsvare hver Fodsbred af Fædernelandet; men det er dels, fordi det aldrig nytter at præke om Pligt, hvor *Livet* skal voves, og kun *Lysten* driver Værket, og især fordi hvad man *kalder* „almindelig Værnepligt“, i mine Øjne langt fra at betrygge Rigets Værn eller forebygge dets Fald, meget mere vilde forberede dets Undergang . . . Vi

ved det jo alle . . . at hvad der skjuler sig under Værnepligtens uskyldige og ærværdige Navn, og hvad der udgør den tunge, alle fribaarne Sjæle uværdige og utaalelige Byrde, som vor Bondestand har trællet og sukket under, det er Sessionsvæsenet, Garnisonstjenesten og Kasernefængslet, og med eet Ord den unaturlige Krigsstand i Fredstid, som vel har været en Landeplage for hele Folket, men har dog især været følelig for dem, der maatte tjene til at føde Uhyret, hvis Navn er „den staaende Hær“, og hvis Eftermæle skal være, at Middelalderens Trolde alle til Hobe drak ikke nær saa meget Menneskeblod. . . . Man maa ikke tro, at nogen staaende Hær paa hele Jorden er oprettet til Fædernelandets Værn; den er altid oprettet til Folkets og Frihedens Undertrykkelse eller til at føre udenlandske Krige eller, naar Oprindelsen var alleruskyldigst som hos os, *for at efterabe de store Magter. . . .*“

Et forsvindende Mindretal turde følge ham her. Og i lange Tider har Grundtvigs Syn paa Værnepligten ogsaa blandt hans bedste Venner nærmest været behandlet som en besynderlig Naivetet eller Særhed. — Det er sandsynligt, at han i vore Dage var bleven bedre forstaaet paa dette Punkt, saa han aabenbart ogsaa her var i Pagt med Fremtiden.

Noget lignende vil mange mene, naar det drejer sig om hans Syn paa *Jordspørgsmaalet*. Grundtvig hævder her i Anledning af Forhandlingen om Fæstes Overgang til Selveje, at man nu har i Sinde at „fremtvinge Salget af alt Fæstegods uden mindste Hensyn paa, hvad der tjener Bønderne og hele Folket bedst, eller dog uden Øje for Folkets Ret til Landet og Vigtigheden af et tilstrækkeligt Landeværn baade mod udvortes og indvortes Fjender. Man gaar nemlig ud fra to Forudsætninger, som er lige falske og lige fordærlige, den ene, at det kan være det samme, hvem der ejer Jorden, naar den kun er *fri* Ejendom og skal ikke bortfæstes, og den anden, at hvem der har lovligt tinglæst Skøde

paa et Jordbrug har ogsaa *fuld* Ejendomsret derover, om saa end hele Folket, paa nogle faa Herremænd nær, derved berøvedes deres Fæderneland. Begge Dele er grundfalske og fordærvelige; thi ethvert Folk er sit Fædernelands *Grundejer* og kan aldrig *retmæssig* ved nogen Lov tabe sin Ejendomsret, saa det er kun Nyten og Brugen af Jorden, der retmæssig kan fordeles ved Landsloven og blive Genstand for Køb og Salg, og disse Ting bør da ordnes ved Love, som har *fælles Bedste* for Øje og tager særdeles Hensyn til Landets Forsvar og Landefredens Haandhævelse. Om vi derfor havde faaet en Lovgivning, som gik ud fra den falske Grundsætning, at enten Kongen eller en Slump Herremænd *ejede* Landet og kunde give og sælge det til hvem, de vilde, og kunde altsaa som de lystede lade det ligge *øde*, ja, med Flid ødelægge det, saa hele Folket maatte sulte ihjel, da ser man let, at saadanne Love var ligesaa uretfærdige som ubillige og ugudelige og burde uden videre afskaffes. Hvad Juristerne kalder *fuld Ejendomsret*, som man kan have over sine Penge, sine Klæder og sit Boskab, det har ingen selv over sit Hus, og ingen uden hele *Folket* over *Jorden*, som skal bære og føde dem“.

Hvem føler ikke, at Grundtvig med saadanne Ord er langt forud for sin egen Tid og helt inde i et af vor Tids mest brændende Spørgsmaal.

Det samme er i Virkeligheden Tilfældet, naar han om *Kirkegodset* hævder: der er ikke noget Kirkegods. „Kirken kan sletikke paa kristelig Grund gøre nogen Fordring, ikke engang paa en Knappenaal“.

At Grundtvig under Behandlingen af de kirkelige Spørgsmaal var *Trosfrihedens* uforfærdede Talsmand, siger jo sig selv. Da saaledes de afvigende Trossamfunds Lærefrihed drøftes, udtaler han: „Det er efter min fulde Overbevisning aldrig den ægte, men altid kun en falsk, altid kun en selvgjort Kristendom, som stræber efter at faa et Rige af denne Verden, stræber

efter et borgerligt Herredømme over Folk og Riger. Det er altid saa, og enhver, som blot véd, at de Kristne til alle Tider selv har krævet den fuldstændigste Frihed for deres Tro og Gudsdyrkelse, maa jo ogsaa kunne indse, at dersom Kristendommen vilde nægte andre samme Frihed, da baade forbrød den sin Frihed og forstyrrede tillige selve det Frihedselement, hvori den ene kan aande, leve og trives. . . . Og naar man vil kyse os fra denne Frihed ved at opregne den Mængde Farer, som den skulde kunne medføre, skal vi bære os ad, som naar nogen vilde kyse Livet af os ved at opregne og afmale alle de Farer, som Menneskelivet unægtelig er udsat for fra Vuggen til Graven — ligesom vi da aldrig burde svare andet end: „Livet duer til alt og Døden til intet, derfor vil vi beholde Livet og søge at undgaa og gennemgaa dets Farer, saa godt vi kan“, saaledes skal vi ogsaa svare her: Friheden duer til alt godt, Trældommen duer til intet godt i Aandens Verden, derfor vil vi have Friheden med alle dens Farer“.

„Derfor i Kirken som i Skolen: Trældommen dø og Friheden leve, om saa Alverdens Provster, Biskopper og Paver hellere vil dø med Trældommen end leve med Friheden!“

Under Forhandlingerne om „Almueskolen“ vedkender han sig aabent sin „gruelige Sky“ for alt, hvad der kunde kaldes *Skoletvang*. „Jeg véd meget godt, at der endnu er mange, som tror, at Staten er berettiget til at tvinge og afrette alle Børn under Forudsætning af, at de ellers vilde blive som vilde, som Fæ, som Dyr . . . men jeg tror, at naar vi kan gøre noget for at udbrede folkelig Oplysning og Dannelse, da behøver der ikke at være saadanne Afreningsanstalter.“

Naturligvis vil Grundtvig have *Religionsundervisningen* ud at Folkeskolen som tvungent Fag. —

Grundtvig var Medlem af Rigsdagen 1849—56, dels som Folketingsmand for Præstø Kredsen, dels for Skæl-

skør og Kerteminde. Han fik saaledes Lejlighed til at uddybe sine Anskuelse og vise, at hans Ord paa Rigsforsamlingen ikke var Stemningsudtryk. Saaledes ved Forhandlingen om det berømte *Lovforslag om Trosfrihed*, som hans Ven, Etatsraad *Spandet* fremsatte først i Halvtredserne, og hvorom „Fædrelandet“ siger, at den Bevægelse, det Forslag vakte i alle Samfundsklasser, var den stærkeste, der var set i Landet siden Martsdagene 1848. Grundtvig stod her ved Spandets Side, ja, gik videre end han. Hans Standpunkt var *borgerlig Vielse* og borgerlig Konfirmation *for alle*. „Aldrig“, siger Forfatteren af „Under Junigrundloven“, N. Neergaard, „har Grundtvig talt med større Varme, aldrig med dybere og oprigtigere Frisind end her“. Grundtvig hævder med Styrke, at Trangen til en saadan Lov findes ikke blot hos dem, der staar uden for Trossamfundene, men ogsaa hos alle dem, der virkelig bryder sig om kirkeligt Liv, alle dem, som har den Tro, at vi allermindst i Kirken skal lokke eller nøde Folk til at hykle. Han vilde med andre Ord tage Følgerne helt ud af Grundlovens Forkyndelse af Religionsfrihed. —

Det er sandt, at Grundtvigs Arbejde paa Rigsdagen ikke fik megen Indflydelse paa Lovparagraffernes Udformning. Men det er ogsaa sandt, at hvad der end kom til at staa paa Papiret, saa gav han i sine Taler Grundtrækkene til en *folkelig*, dybt frisindet Politik, som den Dag i Dag er vejledende og retningsangivende for mangfoldige danske Mænd og Kvinder rundt i Landet. —

Endnu skal der i Tilslutning til det foregaaende kort redegøres for Tankegangen i de Skrifter, som Grundtvig i sine senere Aar skrev om kirkelig Frihed i det hele. De nyeste Begivenheder i den danske Folkekirke har forøvrigt atter og atter bragt hans Ord i frisk Minde, saa det har maattet sandes ogsaa her, at han endnu staar som et „Stridens Emne“.

Gentagne Gange fremdrager han Spørgsmaalet om, hvad Kristne maa kræve *for at kunne blive* i Folke-

kirken. Det ene Krav, *Sognebaandets Løsning*, opfyldtes i 1855 Men det andet, *Præstefriheden*, er endnu ikke gennemført.

Hvad forstod Grundtvig ved Præstefrihed? Kort og godt dette: „at Præsterne ikke *bindes* til nogen Alterbog eller Salmebog eller til nogen anden *Læreforskrift* end den „hellige Skrift“, som de bedst kan forstaa den og forklare den“.

Grundtvig er ikke hidsig paa at forlade Folkekirken, thi „som danske Folk skal vi gerne have saa meget som muligt til fælles med alle vore Landsmænd“, og vi skal som oplyste Kristne tage Hensyn til de uoplyste. Men han vil dog aabent erklære, at „hvis den verdslige Øvrighed slet ikke vil indføre en høj Grad af virkelig *Frihed* i sin Folkekirke, da vil alle de virkelige og oplyste Kristne se sig nødte til at *udtræde* af Folkekirken“, og denne Frihed maa indføres „*meget snart*“, ja, han vil for sit Vedkommende sige, at hvis han maatte opgive Haabet om, at den kom meget snart, da vilde han „selv træde ud i Morgen“.

I sin Afhandling om *Præste-Frihed i Folkekirken*, senere med andre lignende Afhandlinger samlede i Bogen *Den kristelige Børnelærdom*, udtaler han sig afgjort mod ethvert Forsøg paa at lave *Kirkeforfatning*. „Da en Folkekirke kun kan være nyttig og fortjene at vedligeholdes paa *Almenhedens* Bekostning, naar den langt overvejende Del af Folket *godvillig* befinder sig deri og betjener sig deraf, saa var det jo splittergalt og selvmodsigende at overlade det til et Mindretal, og egentlig til den saakaldte *Gejstlighed*, at foreskrive Kongen og Folket en vis stillestaaende Lærdom og ensformig Gudsdyrkelse. Ja, han vil, at Folkekirken skal være saa fri, saa man giver ogsaa Mindretallet i et Kirkesogn Lov til uden Skade for Flertallet at benytte Sognekirken og, hvis de ingen Præst i Nærheden kan slutte sig til, da selv at holde sig en Præst, som har opfyldt Statens Fordringer til Folkekirkens Præster.

For Præstefriheden optræder han senere paa de store *Vennemøder* i Tredserne, og den *snarlige* Gennemførelse af den var noget af det sidste, han fik lagt sine Venner paa Sinde. —

Han arbejder nu meget med Menighedens Historie gennem Tiderne. Længe havde han ønsket at tage fat paa denne Opgave. Han havde imidlertid nu fyldt de Halvfjerds, og de fleste vilde vel i denne Alder tænke paa Hvile. Han har jo nu ogsaa set adskilligt virkelig-gøres af det, han har stridt for. Paa sin 70-aars Fødselsdag oplevede han den store Glæde at modtage en Vennegave fra danske og norske Mænd og Kvinder paa 7000 Rdl. — til Oprettelse af en „folkelig Højskole“, som han skulde indrette helt efter eget Ønske. Ja, norske Præster havde i en Skrivelse til Højtiden takket ham for, hvad han havde været for Norden.

Dog, dette ansprede kun Grundtvig til stærkere Arbejde. Selv de tungeste Sorger kunde ikke lamme hans Kraft. Han havde i disse Aar mistet sin første Hustru, men var kort Tid efter blevet gift med Enkefru *Marie Toft* til Rønnebæksholm, og han var en Stund lykkelig som en ung Elsker. Men Lykken var hurtigt svunden. Kun et Par Aar levede de sammen, saa døde hun efter at have født ham Sønnen Frederik Lange Grundtvig.

Den gamle var dybt nedbøjet. Men han var ikke knækket. De store Opgaver vinkede stadigt, og faa Maaneder efter Hustruens Død begynder han Offentliggørelsen af *Kristenhedens Syvstjerne*, hvor han i Digt efter Digt udvikler Apostelen Johannes' Syner i Aabenbaringen. De syv Lysestager, Apostelen her ser, udtyder Grundtvig som de syv Menigheder, hvorigennem Kirkens Historie lige til vore Dage har udfoldet sig.

Dette Digs Grundtanker fremstiller han dernæst, 1861–63, i en Række mærkelige Foredrag, som han holdt for en Kreds af ældre og yngre Mænd og Kvinder i sit Hjem. Foredragsopskrifterne blev udgivne (1871)

under Navn af *Kirke-Spejl* eller Udsigt over den kristne Menigheds Levnedsløb. Og Grundtvig siger i et Forord, at hans Ønske har været „saa jævnt og klart som muligt at kunne udvikle den store lutherske Grundsætning om *Ordet* og *Troen*, det er: Gudsordet og hjærtelig Mennesketro derpaa som den ægte Kristendom, hvori Jesus Kristus selv er Hovedhjørnesteinen“.

Men at Grundtvig lige til det sidste havde sit Liv ikke blot i Menigheden, men i det danske Folk, det fik han Lejlighed til at aflægge et storslaaet Vidnesbyrd om under *Grundlovskampen 1866*.

Allerede paa den grundlovgivende Rigsdag havde han udtalt sig afgjort imod den „Pengetælling“ (Valgbarheds-Census), der skulde finde Sted til Junigrundlovens Landsting. Hans Mening er den, at „Rigdom og Kløgtighed“, naar de er ægte, nok selv skal gøre sig gældende; og er de uægte bør ligesaa lidt hjælpes til Indflydelse, som man maatte sætte falsk Mønt i Omløb“. Og han taler om Landstinget som et „Pengekammer“, der kun vil volde Ulykker.

Nu trak det saa efter Krigen 1864 op til en Styrkeprøve mellem Tilhængerne af et Pengekammer, hvor Pengetællingen syntes at være selve den politiske Hovedtanke — og deres Modstandere, som vilde den lige og almindelige Valgret til begge Tingene. Og det saa unægteligt meget mørkt ud for Folkefrihedens Venner.

Grundtvig var paa det Tidspunkt hen ad 83 Aar gammel. Og ingen tænkte sig, at han nu igen vilde med i de besværlige, trættende Forhandlinger, hvor han tilmed slet ingen Udsigt havde til at skaffe sig Ørenlyd. Offentlig Kamp og Strid var i Virkeligheden slet ikke hans Lyst, selv om Livet havde budt ham til Overmaal deraf. „Af en noget poetisk og boglig Natur“, siger han saaledes et Sted, „har jeg altid foretrukket et vist idyllisk Eremitliv, i min Families Skød og en lille Vennekreds, for Travlheden og den indgribende

Virksomhed paa den store Skueplads, saa det var aabenbart kun den højrøstede Forhaanelse af hvad der var baade min Tankes Stolthed og mit Hjertes Helligdom . . . der stundom drog mig fra mit Elysium, uddrev mig af min Drømme-Verden, befolket med livagtige Skygger af Fædrene og genskinnende af al Fortidens Herlighed“.

Og nu, paa Vej mod de Halvfems, var denne Trang til Livet i Familiens Skød vel blevet adskilligt stærkere. Det er da et kraftigt Bevis paa Grundtvigs Kærlighed til sit Folk og deraf udspringende dybe Offervilje, at han nu søger Valg til Landstinget for i sit Livs Aften, midt iblandt et Flertal af Modstandere, endnu engang at tage Kampen op for den Frihed, man nu vil frarøve Folket. —

Det vakte almindelig Overraskelse, da det pludselig rygtedes, at den Gamle skulde havde udtalt, at han vilde stille sig, hvis der kunde findes en Kreds, der vilde vælge ham!

Det blev Jyderne, der satte hans Valg igennem (Vejle og Skanderborg Amter). Naturligvis var han den ældste af alle Rigsdagens Medlemmer. Men af Sind viste han sig at være saa ungdommelig, at ingen i frit og folkeligt politisk Syn kom op ved Siden af ham.

Om Grundtvigs Optræden paa Rigsdagen 1866 kunde man — ligesom om hans Optræden paa de tidligere Rigsdage — med tilsyneladende uimodsigelig Ret hævde, at den ingen Betydning fik. Den „reviderede Grundlov“ med det privilegerede Landsting, som han af al Magt bekæmpede, blev jo vedtaget.

Alligevel kan ingen, der kender lidt til vor nyere og nyeste politiske Historie, være blind for, at *Grundtvigs Taler* paa denne Rigsdag som paa de tidligere har faaet Indflydelse paa vor Politik til den Dag i Dag. Blandt de Mænd, der siden da har arbejdet paa at forberede, eller været med til at gennemføre, Grundloven af 1915 var og er der som bekendt ikke faa, som

i deres Ungdom har faaet nogle af deres stærkeste politiske Indtryk ved Læsningen af disse Taler, der selv paa Prent ejer en sjælden Magt og kærlig Myndighed. De viser tilfulde, hvor ærligt Grundtvig mente de Ord, hvormed han som Aldersformand aabnede Landstingets Forhandlinger, og hvori han udtaler det Ønske, at det maa blive „vort sanddru Eftermæle: Vi var gamle *Danmarks Rige*, dets *Folk* og dets *Frihed* tro indtil Døden“.

Under de derpaa følgende Forhandlinger hævdede Grundtvig atter og atter, at det vil være en Ulykke for Folket, om man indretter et Landsting med „et født Overtal, der staar skarpt imod Folket og alt folkeligt“ uden at der findes noget Middel til at tvinge et saadant privilegeret og haardnakket Ting. Han erklærer, at det foreslaaede Landsting har „sin egentlige Pælerod i Privilegiet, i Pengepungen og i Regnekunsten, altsaa i tre Ting, som i alt Fald aldrig bliver folkelige i Danmark“. Og med profetisk Klarhed forudsiger han — hvad der sørgeligt gik i Opfyldelse — at „dersom Danmark nu faar et *ufolkeligt* Landsting, hvis Overtal i det mindste er fremmed for det rette Skøn paa *Frihed* og *Ligelighed*, da vil Folket kun have Ulykke af sin Rigsdag“, og man vil kun berede sig selv „Bitterhed, Splid og Krebsgang“. De, der har oplevet Provisorietiden, vil sande, at Profetien ikke var falsk.

Mod Slutningen af Rigsdagssamlingen holdt Grundtvig en lang Tale, der formede sig som en alvorlig og mild Afskedstagen med den lange folkelige Kampdag, der nu for ham stundede mod sin Aften. Han ser tilbage over det mærkelige og indholdsrige Tidsrum, og han skuer fremad mod den indholdsrige Fremtid, som han trods alt sikkert tror engang skal gry over Danmark. Og han slutter med nogle Ord, der i mørke Tider har været mange af hans Venner til Trøst og Styrkelse: „Det er min første og min sidste Forudsigelse, at hvad man saa end gør, enten ude eller hjemme, saa vil sik-

kert Danmarks Rige bestaa, saa længe Bølgerne ruller“.

Ikke længe efter siger Grundtvig ogsaa sine Afskedsord i den Kirkekamp, han havde ført nu i to Menne-skealdre. Det var ved *Vennemødet* i 1871 — det sjette og sidste, han kom til at deltage i. Han gik da ud fra Jakobs Ord: „Se, jeg dør, men Herren skal være med jer!“ Og han lægger Menigheden inderligt paa Sinde, at „stræbe efter den nødvendige Frihed, uden hvilken Guds Naadegaver aldrig fuldkomment kan blive vore eller bære deres store Frugter til Fuldkommenhed«.

Og ellers staar han da stadigt, som han nu havde gjort det i mange Aar Søndag efter Søndag i det gamle Vartov og aflægger et Vidnesbyrd, hvori *Evangeliet* lyder, som det sjældent har lydt paa syndige Mennesketunger. Det lyser og varmer gennem hans Prædken, og det toner gennem den Salmesang, han selv har lagt Menigheden paa Læben. Og de, der her samledes med den gamle Præst om Døbefont og Nadverbord, erfarede dybt og levende, hvad de helliges Fællesskab betyder.

I sit Hjem ude paa Strandvejen plejedes han kærligt i sine sidste Aar af sin tredie Hustru, *Asta*, Enke efter Kammerherre Reedtz til Palsgaard. — I 1867 havde hans Sind atter en Stund været formørket. Men til hans Venners Glæde klarede det atter op for ham, saa han med fuld Kraft kunde gøre sit Arbejde lige til den Dag, da han døde. Hans Tanke bevarede sin fulde Klarhed, ja, selv den poetiske Evne holdt sig frisk og stærk. Fra 1872, hans Dødsaar, findes der saaledes et Digt, der vistnok er det sidste, han har skrevet. Det er blevet kaldet hans „Bortgangskvæde“ og skal medtages her i sin Helhed:

Gammel nok jeg nu er bleven
 mellem Vugge min og Grav,
 nu jeg staar paa Falderebet
 ved det store, vilde Hav,
 hvor Magneten er Guds-Ordet,
 og Guds Aand staar selv ved Roret.

Stormene er frygtelige,
 stille staar her Mandevind,
 nærmest er de Dødes Rige,
 nemt det er at stævne did;
 men, o ve for Ugle-Sangen;
 bundløs der er Undergangen.

Vel, paa jordisk Vis at regne,
 langt af Led er Paradis,
 er os nært dog alle Vegne,
 hvor hos Ordet er Guds Pris,
 saa for Sjæleøje-Stavnen
 brat sig aabner Himmel-Havnen.

Ja, hvor *Aanden* staar for Styret
 og *Guds-Ordet* er Kompas,
 gælder som i Eventyret
 Evighedens Timeglas;
der sig brat, som sagt, saa gjort,
 aabner Evighedens Port!

Derfor *Jesus-Kristus-Navnet*
 prises skal evindelig:
 af hans Kærlighed omfavnet
 Hjærtet er i Himmerig;
 naar med denne Verden brydes,
 til *Guds-Bordet* vi indbydes!

Søndag den 1. September 1872 prædikede han for sidste Gang i Vartov, uden at nogen Svaghed sporedes. Om Eftermiddagen drøftede han de verdenspolitiske Muligheder med en mindre Vennekreds i sit Hjem. Men Mandag Eftermiddag, da hans Hustru kom ind i hans Arbejdsværelse, sad den gamle død i sin Lænestol.

Ved Bisættelsen i Frelzers Kirke paa Kristianshavn havde Fjerdedelen af Danmarks Præster givet Møde i Embedsdragt. Kongehuset var repræsenteret, Kirken overfyldt, og mange flere stod udenfor. Alle følte, at det var en Kirkens og Folkets Høvding, der her fulgtes til Graven.

Jordefærden fandt Sted paa „Aasen“ ved Gammel Køgegaard. Her talte blandt andre Bjønstjerne Bjørnson. Og Hostrup havde skrevet en Sang, som alle Grundtvigs Venner af Hjærtet kunde istemme:

Kimer I Klokker! Dog ikke til Suk for den døde,
Aftenens Guld over Graven vil Morgenens møde;
kimer til Dag!
Lyset har vundet sin Sag.
— Æren er Guds i det Høje;

Det var ogsaa Hostrup, der til Grundtvigs Hundredaarsdag (1883) skrev den Sang, der maaske er den korteste og fyndigste Levnedsskildring af den danske, kristne Præst, Folkehøvding og Skjald. Dens Indledningsvers skal lyde her til sidst som en af Grundtonerne i den nu afsluttede Skildring:

En Kæmpe han var i al sin Færd,
hvem Frygten aldrig lammed,
to Menneskealdre fuldt hans Sværd
i Nørreleden har flammet,
et Stridens Emne endnu han staar,
og bli'r han det end i hundred Aar,
det viser, hvor dybt han rammed.

EFTERSKRIFT

Dem der gerne vil dybere ind i Arbejdet med Grundtvigs Livsudvikling og Tankegang, henviser jeg først til det Udvalg af hans *Skrifter*, (i 10 Bind), som *Holger Begtrup* har besørget og forsynet med korte, fortrinlige Indledninger til hvert Skrift. Dernæst henviser jeg til samme Forfatters Smaaskrifter om Grundtvig: „N. F. S. G.s kristelige Opvækkelse“, „Gr. som Bibelkristen“, „Gr.s kirkelige Syn“, „Gr.s Kamp for kirkelig Frihed“, til hvilke jeg selv staar i Gæld. Jeg nævner ogsaa *H. Rosendals Bog*, hvori der findes langt mere Stof end i nærværende lille Bog. Saa er der *F. Winkel · Horn*: Gr.s Liv og Gerning. *Fr. Nielsen*: Gr.s religiøse Udvikling. *Ludvig Schrøder*: Gr.s Barndom og første Ungdom. Og dem, der kan magte en bindstærk Levnedsskildring (4 Bind, hvert paa 3—4 Hundrede Sider) henviser jeg til *F. Rønning*: N. F. S. Grundtvig (afsluttet 1914).

Th. B.



N. F. S. GRUNDTVIG
(Efter Maleri af C. A. Jensen, 1831).



GRUNDTVIG SOM GAMMEL



Grundtvig i Vartov Kirke under Salmesangen med sin Søn Frederik ved Siden.
(Efter Maleri af Dalsgaard).



Sidelænge i Udby Præstegaard med Kapellanboligen.
(Tegnet af Tom Petersen).